

EXAMENSARBETE | BACHELOR'S THESIS

Planering och zonerings av friluftsliv och ekoturism: Kristianstad Vattenrike

EXAMENSARBETE HÅLLBAR TURISMUTVECKLING

Thomas Mogren, Högskolan i Halmstad

Förord:

Stort tack till intervjupersoner som ställde upp med sin tid och bidrog till värdefull kunskap för studien. Det var oerhört givande att få intervjua er alla med skilda intresseområden.

Tack också till min handledare som stöttat mig i mina val och uppmuntrat mig under utveckling för att uppnå ett väl besvarat syfte.

Författare: Thomas Mogren

C-uppsats

Hållbar Turismutveckling, 180hp

Handledare: Tomas Nilson

Högskolan i Halmstad

Vårterminen 2013

Sammanfattning

I denna studie beskriver jag problemet hur planering och zonerings av destinationer för friluftsliv och ekoturism kan göras. Genom att utveckla och analysera teori och resultat abduktivt har analys och slutsats utvecklats med Kristianstad Vattenrike som utvalt studerat område.

Kristianstad Vattenrike är ett av Sveriges fem biosfärområden och sträcker sig nästan över hela Kristianstad kommun med en mångfald av olika naturtyper. Som utnämnt biosfärområde ska man bidra till hållbar utveckling och utveckla området utefter ledorden bevara, utveckla och stödja och planera området i kärnområden, buffertzoner och utvecklingsområden.

För att uppnå studiens syfte att abduktivt visa i teoretisk och analytisk växelverkan hur man kan planera och zonera en destination för friluftsliv och ekoturism så har jag valt att beskriva hur planering av friluftsliv kan göras, om zonerings, om planering för ekoturism och rural turismutveckling. Dessa har utvecklats abduktivt med utvald kvalitativ metod för analys av en destination, Kristianstad Vattenrike, och hur det planeras i praktiken för eventuell zonerings av friluftsliv och ekoturism enligt tre intervjuer och skriftliga källor om Kristianstad Vattenrike. I studiens resultat och analys analyseras tre frågeställningar för syftet: 1) *Vilka förutsättningar för friluftsupplevelser och ekoturism erbjuder natur, landskap samt infrastruktur i Kristianstad Vattenrike?* 2) *Hur planeras det för friluftsliv och ekoturism i Kristianstad Vattenrike?* och 3) *Varför ska zonerings användas som medel för att planera hållbara destinationer för friluftsliv och ekoturism?*

Här beskrivs vilket brett utbud av naturtyper som erbjuds i ett friluftsliv som hela tiden utvecklas med behov och efterfrågan på området, men också med produktutveckling. Det beskrivs att de använt bli en plan för att utveckla badplatser inom Kristianstad Vattenrike som kan utvecklas generellt för friluftslivet. För ekoturism görs vissa näringslivssatsningar men inget som direkt lyckas inspirera till ett hållbart ansvarstagande för företag, men ett par uthålliga entreprenörer har lyckats med utveckling av säsonger för upplevelse av Vattenriket över året. Zonerings som medel för planering av friluftsliv och ekoturism beskrivs och klargörs att det är en eftersatt modell i Sverige för planering av friluftsliv och ekoturism och även så i Kristianstad Vattenrike. Efter granskade resultat och analyser så dras slutsatser med studien att zonerings behöver en svensk uttalad definition för att lättare kommuniceras och förstås för implementering som destinationer som Kristianstad Vattenrike skulle dra fördel av vid planering och zonerings för friluftsliv och ekoturism.

Planering och zonerings av friluftsliv och ekoturism: Kristianstad Vattenrike

Innehållsförteckning

1 Inledning	6
1.1 Inledning och bakgrund	6
1.1.1 Bakgrund om Kristianstad Vattenrike, ett biosfärområde	6
1.2 Problemområde	11
1.3 Syfte och frågeställningar	11
1.4 Definitionsavsnitt	11
2 Metod	14
2.1 Metodval	14
2.2 Metodtekniker	15
2.3 Datainsamling	16
2.4 Urval	17
2.5 Tolkning och analys	18
2.6 Giltighet	18
3 Teoretisk referensram	19
3.1 Om friluftsliv	19
3.2 Planering av friluftsliv	19
3.3 Zonerings	22
3.4 Rekreativ bärkraft och Limits of acceptable change (LAC)	23
3.6 Om ekoturism	26
3.6.1 Nio principer för ekoturism enligt Förenta Nationerna 2002	27
3.6.2 Möjligheter och hot med ekoturism i skyddade områden	27
3.7 Rural destinationsutveckling, utveckling av naturturism och ekoturism	31
4 Resultat och analys	35

<i>4.1 Vilka förutsättningar och friluftsupplevelser erbjuder natur, landskap och infrastruktur i Kristianstad Vattenrike för en hållbar destinationsutveckling?</i>	<i>35</i>
<i>4.2 Hur planeras det för friluftsliv och ekoturism i Kristianstad Vattenrike?</i>	<i>37</i>
<i>4.3 Varför ska zonerings användas som medel för att planera hållbara destinationer för friluftsliv och ekoturism?</i>	<i>41</i>
5 Slutsats	43
Källförteckning	46
Bilaga 1, Diskussionsfrågor för genomförda intervjuer	48
Bilaga 2. Sammanfattade svar på diskussionsfrågor	49

Figurförteckning

Figur 1 Purismskalan, fördelning av brukare, som speglar fysisk/ekologisk, social & förvaltningsmässig miljö i förhållande till en zon/ett områdes vildmarks karaktär. Modifierad efter Emmelin et al (2010).

Figur 2 Zonering enligt Biosfärområde. Källa: <http://freestatepsdf.co.za/land-use-planning-model/> 20130526

Figur 3 Gången i ROS-planering. Modifierad från Wallsten 1988 Källa: Naturvårdsverket 2005a)

Figur 4 Ekoturism som en möjlighet, Källa: Drumm A. & Moore A. (2005)

Figur 5 Ekoturism som ett hot, Källa: Drumm A. & Moore A. (2005)

1 Inledning

"Det började som ett privilegium för överklassen, blev fostran till folkhälsa och rätt till meningsfull fritid i det framväxande välfärdssamhället - för att vid inledningen av 2000-talet innehålla kommersialiserade äventyrssporter till ekoturism och miljöpedagogik" (Sandell & Sörlin 2008)

1.1 Inledning och bakgrund

Denna studie behandlar problemet hur planering och eventuell zonerings av friluftsliv och ekoturism kan göras. Genom att utveckla och analysera teori och resultat abduktivt har analys och slutsats utvecklats med Kristianstad Vattenrike som utvalt studerat område för planering och zonerings av friluftsliv och ekoturism. Mer om zonerings beskrivs i kapitel 3.3. men saknar en egentlig definition i Sverige. I stora drag är det ett område indelat i olika zoner med olika skötselbehov eller utvecklingsbehov för olika målgrupper

Efter mitt besök i delar av Kristianstad Vattenrike och översyn av skriftliga källor uppfattar jag ingen direkt zonerings av friluftsliv och ekoturism och har därför valt att utveckla zonerings av friluftsliv och ekoturism i denna studiens teori och analys i en abduktiv växelverkan. I teoretisk referensram beskrivs hur planering för friluftsliv, ekoturism och zonerings kan göras. Efter genomförda intervjuer med representanter för Kristianstad Vattenrike och Kristianstad kommun, visas i resultat och analys hur Kristianstad Vattenrikes friluftsliv är planerat idag och hur det kan utveckla sin planering och zonerings för friluftsliv och ekoturism. Efter resultat och analys kommer en slutsats av studien.

För att få en översyn om hur Kristianstad Vattenrike som biosfärområde ser ut idag så har jag valt att utveckla detta som följer i bakgrund 1.1.1.

1.1.1 Bakgrund om Kristianstad Vattenrike, ett biosfärområde

Biosfärområde Kristianstad Vattenrike är ett mycket diversifierat område med många besöksmål och naturtyper samlade i ett avgränsat område på dryga hundra tusen hektar. Här är området planerat för friluftsliv med fågeltorn, vattenleder (spångade som ospångade) samt tillgänglighets-anpassade miljöer. Vattenriket mellan Kristianstad och Åhus upplevs vara något som beskrivs mycket i guideböcker. Helge å utgör då riktningen hur Vattenriket breder ut sig, (Kustvall Larson F & Kustvall Larsson V 2010; Söelund E. 2011; Olofsson P; Magntorn K; Magnusson S E 2005)

Människans påverkan på landskapet vid det som idag är Kristianstad Vattenrike sägs ha börjat för minst 5-6000 år sedan under yngre stenåldern när det jordbruket utvecklades. Närmare modern tid under 1700- och 1800-talen sägs jordbruksnäringen ha präglat stora arealer av landskapet, samtidigt som det var då som en bebyggelsestruktur grundlades. Under 1900-talet planterades mycket skog på de brukade markerna. Människans påverkan med jordbruket är dominerande i nordöstra Skåne och detta har lett till problem som övergödning och kväverik i mark, liksom i omgivande hav, gjort att många växter och djur minskat. Numera är man medveten om hur viktigt det är att skydda det som återstår där landskapet utvecklas genom att återskapa våtmarker som blivit utdikade och biotoper viktiga för att bibehålla den biologiska mångfalden (Kustvall Larson F & Kustvall Larsson V 2010)

Vattnet sägs också ha format landskapet under många geologiska tidsepoker och bidragit till norra Europas största grundvattenmagasin vilket idag används för dricksvatten i Kristianstad, Hässleholm, Bromölla och Östra Göinge och en del industrier samt för bevattning i jordbruket (Naturum Vattenriket 2010).

I Kristianstad Vattenrike präglas varje årstid av olika naturupplevelser vilket ger goda förutsättningar för säsongs-utveckling av friluftsliv och ekoturism. Våren bjuder på vårblommor rastande tranor, orrar som spelar, livfulla strandängar som sen vår övergår med löv-sprickning i bokskogar, fuktiga betesmarker och fyllt med fågelsång och grodors rop. Sommaren tillbringas med fördel vid vatten, antingen med sol och bad, fågelskådning eller båtutflykter längs kust eller Helge å. På höst och vinter kan man uppleva gäddfiske, tiotusentals gäss som rastar, örnsafari och skridskoåkning vid frusna översvämmade strandängar (Naturum Vattenriket 2010).

I bl a *Upptäck Skåne - en guide för hela året*, utgiven av Ica bokförlag (Söelund E. 2011), beskrivs Kristianstad som att ha byggts på en otillgänglig ö med omgivande våtmarker för att försvåra angrepp på staden. Miljön beskrivs vara ovanligt rik på djurliv med stora rovdjur som havsörn och mal som frodas i miljön. Det beskrivs också att vi människor påverkat landskapet med utvecklat jordbruk och historiska utdikningar men att landskapet också har påverkats mycket över tid med den skiftande vattennivån som främst beror på årstider och väder (Söelund E. 2011).

Kristianstad Vattenrike utnämndes 2005 till ett biosfärområde av FN-organet Unesco och *Man and Biosphere Programme* för dess värden och för allt arbete som gjorts tillsammans

med lokalbefolkning för att bevara och utveckla området. Det är idag ett av fem utnämnda biosfär-områden i Sverige utav 610 biosfär-områden i totalt 117 länder. Det är idag det äldsta biosfärområdet som finns i Sverige, då Torne träsk som kom till som biosfärområde 1986 inte längre godkändes som biosfärområde vid kontroll av Unesco 2010. Det drogs enligt Johanna MacTaggart, ordförande i det svenska biosfärrådet 2010 tillbaka eftersom det saknades engagemang från kommunen och länsstyrelse (Olofsson P. (2005), <http://www.unesco.org/new/en/natural-sciences/environment/ecological-sciences/biosphere-reserves/europe-north-america/>, <http://www.kommun.kiruna.se/upload/5697/Planbeskrivning%20UTST%C3%84LLNING%202.pdf>, <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=98&artikel=3935965> 20130503).

Kristianstad Vattenrike är lika långt som brett (3,5 mil) och omfattar 104375 hektar där det bor ca 75000 personer varav 35000 i Kristianstad. Endast ca 5000 invånare i kommunen bor inte i Vattenriket. Aktörer som Länsstyrelsen, Världsnaturfonden WWF, markägare och lokala föreningar har bidragit med många naturvårdsprojekt sedan det utnämnts till ett biosfärområde (Biosfärkontoret 2013, Olofsson P; Magntorn K; Magnusson S E 2005).

I Vattenriket finns ett 20-tal globalt röd-listade arter och nationellt ca 700 nationellt röd-listade växt- och djurarter (Olofsson P; Magntorn K; Magnusson S E 2005).

Biosfärområdet Kristianstad Vattenrike arbetar med ledorden bevara, utveckla och stödja. Med funktionen för att bevara menas då att man vill bevara landskap, ekosystem, arter och genetisk mångfald. Funktionen för att utveckla skall främja ekonomisk, social och ekologisk hållbar samhällsutveckling och bli inspirera till att bruksmetoder för marker och strandängar utvecklas samt att produkter från området marknadsförs. Funktionen för stödja är till hjälp vid demonstrationsprojekt, miljöutbildning och praktik, forskning, utveckling och miljöövervakning för att lära och förstå landskapets värden genom upplevelse och kunskap på plats. Här är utvecklingen av ute-museum ett bra exempel som inspirerar till forskning och utveckling (<http://www.vattenriket.kristianstad.se/verksamhet/20130508>). Det har också utvecklats ett Naturum 2010 där man visar och sprider information i en utställningsmiljö för hela områdets värden med utbildad personal. Detta blev resultatet efter Naturvårdsverkets förslag 2005 när Vattenriket blev godkänt som ett biosfärområde av Unesco. Innan dess har intresset funnits att utveckla ett våtmarks-centra längre ut från Kristianstad, som drevs av Sven-Erik Magnusson, men finansiering räckte inte till det utan resulterade i mindre besöksanläggningar ute i landskapet istället som nu är en del av Vattenrikets besöksplatser (Kustvall Larson F & Kustvall Larsson V 2010, Naturum Vattenriket 2010, Olofsson P; Magntorn K; Magnusson S E 2005).

För Kristianstad Vattenrike som biosfärområde finns inga nya regler eller förordningar för att det utnämns till ett biosfärområde, utöver de skyddsbestämmelser som redan finns. Funktionen för zoner och indelning av området var enligt 2005 tilltänkt att användas som hjälp vid prioritering och skapande av resurser för att tillsammans med lokalbefolkningen, finansiärer med flera försöka avvärja hot och utveckla värden i de skyddade kärnområden och dess buffertzoner. Biosfär-områden ska bidra till en hållbar utveckling, dvs gynna både natur och människor i ett hållbart perspektiv, bevara och utveckla naturen samtidigt som det skapar utveckling genom att göra naturen tillgänglig för ekoturism, näringsliv, friluftsliv och upplevt värde för allmänhet, elever som forskare. I Kristianstad Vattenrike har det lett till bl a utveckling med naturskola, ekomuseum, andra besöksplatser samt ett utvecklat samarbete med högskola och universitet för forskning och utveckling (Olofsson P; Magntorn K; Magnusson S E 2005).

Helge å som är basen i Vattenriket har idag kvar sin naturliga vattenståndsvariation trots kraftverksbyggen uppströms. Detta beror på löpande översvämningar som uppstår när havsvatten strömmar upp längs ån för att sedan dra sig tillbaka. Denna process kan ske upp mot 5-6 gånger per sommar. På sommaren är medelvattenståndet p.g.a. detta nära medel-havsnivån men på hösten när det kommer kraftiga västliga vindar i kombination med låg eller ingen nederbörd så blåser havsvatten ut i Östersjön och vattenståndet i ån är då under havsnivån (Olofsson P; Magntorn K; Magnusson S E 2005).

Förutom alla våtmarks-områden så var Vattenriket även rikt på torra marker och exempelvis sanddyner och andra icke odlingsbara marker som många idag har gjorts om till marker för permanenta odlingar, byggnader eller tallplanteringar. Alla stora naturliga torra marker är borta idag men mindre sandmarks-områden, öppna torrängar och sandstäpp går att finna med unik flora och fauna idag. Många strandängar har återskapats i Vattenriket och därmed har många fågelarter ökat. Detta kan dock variera år från år beroende på bl.a. vattenståndet och ängarnas fuktighet under vår och försommar då många fåglar häckar (Olofsson P; Magntorn K; Magnusson S E 2005).

I Kristianstad har våtmarker ofta setts som ett hinder för människans utveckling i form av bruk av mark och har därför på många ställen torrlagts, dikats ut eller vallats in. Dessa aktiviteter hade stöd från 1958 från bl.a. hälsovårdsnämnden i Kristianstad kommun:

Citat från Hälsovårdsnämnden, 1958 (<http://www.vattenriket.kristianstad.se/utstallning/vattenrikt.php> 20130517): "Hälsovårdsnämnden finner det angeläget att omtalade vattensjuka och osunda träskmark snarast saneras [...]"

Attityd till våtmark har förändrats och allt vanligare är det att man idag ser det som en resurs för jordbruk, turism, rekreation och utbildning. Därav är det intressant som biosfärområde. Kristianstad kommun beslutade 1973 att göra om våtmarks-området vid Mosslunda till soptipp, som idag ligger jämte parkeringen till biosfär-områdets Naturum. Fortfarande 1973 kände man inte till Mosslundas naturvärden och eftersom våtmarker var ett hot för skogsnäring och jordbruk så var det ingen som protesterade (s103). Området är inte en soptipp idag och planeras för hur det ska användas och utvecklas med närheten till Naturum Vattenriket (Olofsson P. 2005, M. Gustavsson 2013).

I slutet av 1980-talet gick staten, Kristianstad kommun, enskilda markägare och Världsnaturfonden WWF tillsammans i ett projekt för att försöka återskapa ett öppet ängslandskap och stoppa ängarna från att växa igen. Året 1989 utvecklades idén med eko-museum av Sven-Erik Magnusson i en fristående verksamhet som flyttade ut museiverksamhet med information ut i naturen (Olofsson P; Magntorn K; Magnusson S E 2005). 22 besöksplatser har utvecklats i form av ute-museer och segelskärmar som idag finns i Vattenriket och bidragit till en utvecklad infrastruktur med ökad tillgänglighet för besökare i naturen. Friluftslivet har utvecklats med spångar, stigar, ekoturism-arrangemang och information för att besökare ska kunna uppleva mer av Vattenriket. Ekomuseum ger besökare möjlighet till förstärkta upplevelser med enkla medel som ett museum utan tak med information ute i landskapet. Verksamheten i Kristianstad Vattenrike har fram till år 2005 främst fokuserat på våtmarker längs Helge å, men från 2005 har tio temaområden tagits fram och identifierats i biosfärområdet (Olofsson P. 2005, Olofsson, P.; Magntorn K.Pearce Å. 2012).

De tio temaområdena delas upp enligt följande (Olofsson et al 2005):

1. Våtmarks-området längs Helgeån
2. Staden möter havet
3. Värdefulla träd i odlingslandskapet
4. Balsberget och Råbelövssjön
5. Sandiga odlingsmarker med vandrande åkerbruk
6. Kustnära delar av Hanöbukten
7. Grundvatten
8. Dynlandskapet
9. Vattendrag från Linderödsåsen
10. Sluttningsskogar på Linderödsåsen

Några exempel på naturområden man kan uppleva i Kristianstad Vattenrike är: Kanalhuset vid Helge å, ett av Vattenrikets ute-museer, Egeside, ett av Vattenrikets vildaste miljöer, Vramsån, ett naturområde där meandringar, en form av bågar av vatten som översvämmas kontinuerligt och bildar nya succesioner och Pulken, häckningsplats för tranor tidig vår etc. (Naturum Vattenriket 2010).

1.2 Problemområde

Denna studie har genomförts för analys av planering och zonerings av friluftsliv och ekoturism. Metoder för planering och framförallt zonerings av friluftsliv och ekoturism är enligt denna abduktiva studie eftersatt i Sverige.

Med denna studie vill jag visa hur det planeras med friluftsliv för ekoturism i biosfärområde Kristianstad Vattenrike och hur olika modeller och riktlinjer för planering och zonerings av friluftsliv och ekoturism används. I resultat och analys förs en diskussion med eventuella möjligheter och hot med fortsatta hållbar utveckling med zonerings av friluftsliv och ekoturism.

1.3 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna studie är att abduktivt visa i teoretisk och analytisk växelverkan hur man kan planera och zonera en destination för friluftsliv och ekoturism.

Syftet vill jag besvara med hjälp av följande tre frågeställningar:

- I. Vilka förutsättningar för friluftsupplevelser och ekoturism erbjuder natur, landskap samt infrastruktur i Kristianstad Vattenrike?
- II. Hur planeras det för friluftsliv och ekoturism i Kristianstad Vattenrike?
- III. Varför ska zonerings användas som medel för att planera hållbara destinationer för friluftsliv och ekoturism?

1.4 Definitionsavsnitt

Biosfärområde

Ett biosfärområde är ett modellområde för hållbar utveckling. Ordet BIOSFÄR innefattar allt levande på jorden och den miljö det lever i. Det handlar om samspelet mellan människan och miljön.” (enligt den officiella hemsidan för Svenska MAB, Man and the Biosphere Programme, <http://www.biosfaromrade.se> 20130516). Biosfärområden ska kännetecknas med höga landskapsvärden, kulturhistoriska som biologiska och att det finns en hållbar balans mellan nyttjande och bevarande. Naturvård, samhällsutveckling,

forskning och utveckling främjas med lokal samverkan som grund och formas därefter för att göra varje biosfärområde unikt (Man and the Biosphere Programme, <http://www.biosfaromrade.se> 20130516).

Tre viktiga funktioner arbetar man med i ett biosfärområde (Man and the Biosphere Programme, <http://www.biosfaromrade.se> 20130516, Naturum Vattenriket 2010):

- Bevara och bidra till bevarande av landskap, ekosystem, arter och genetisk mångfald
 - Utveckla och främja samhället på ett långsiktigt hållbart sätt med ekonomisk utveckling och samhällsutveckling som är socialt och ekologiskt hållbar
 - Stödja: och fungera som hjälp vid demonstrationsprojekt, forskning och miljöövervakning
- Lokalt ska man på bästa sätt tillämpa dessa syften praktiskt och samverka med berörda intressenter i området.

Ett biosfärområde ska också planeras och förvaltas och delas in i tre olika zoner, såsom (Olofsson P; Magntorn K; Magnusson S E 2005):

- *Kärnområde, som skyddat område för exempelvis värdefulla arter och naturtyper,*
- *Buffertzoner som är områden med syfte med natur-vårdande åtgärder*
- *Utvecklingsområde där syftet främst är att främja hållbar utveckling.*

Biosfär-områden nomineras av nationella regeringar och skall vara förankrade på regional och lokal nivå. Därefter kan MAB/Unesco, FN-organet för kultur, vetenskap och utbildning godkänna området som biosfärområde om det uppfyller krav och visar goda initiativ på hållbar utveckling. Förvaltning av ett biosfär-område innebär långsiktigt arbete och en fortlöpande process som samordnas av ett biosfär-kontor och kan få löpande statlig finansiering och medel för att just bevara, utveckla och stödja.

Ett biosfärområde ska tjäna som ett modellområde där insatser fokuseras på att främja naturvård, samhällsutveckling och utveckling av forskning och utbildning. (Man and the Biosphere Programme, <http://www.biosfaromrade.se> 20130516, Naturum Vattenriket 2010)

Recreation Opportunity Spectrum (ROS)

ROS är en planeringsmetod för att tillhandahålla ett brett utbud av förutsättningar för friluftsliv. Metoden togs fram av Driver & Brown (1978) med två fokusområden vid utveckling av ROS, nämligen frågan om "rekreativ bärkraft" och frågan om "utbud av friluftsliv och rekreation". Långt innan hållbarhet blev ett väletablerat begrepp så

inspirerade alltså dessa fokusområden till hållbart nyttjande och hållbar förvaltning av friluftsliv (Naturvårdsverket 2005a, Emmelin et al 2010).

1.5 Avgränsning

Det val av analyserad destination för studien som jag valt att avgränsa mig till är Kristianstad Vattenrike. Kristianstad Vattenrike är ett intressant avgränsat utvecklingsområde och destination för hållbar utveckling av friluftsliv och ekoturism.

Mitt val av destination påverkades av det upplevda engagemanget hos de ansvariga för Kristianstad Vattenrike för friluftsliv och ekoturism. Då min upplevelse var att Kristianstad Vattenrike kommit långt i planeringen för friluftslivet, såg jag här möjligheten att använda mig av en mer utvecklad, relevant och för mig lärorik teoretisk referensram för studien inom programmet Hållbar Turismutveckling enligt föreliggande syfte.

2 Metod

I min uppsats har jag utfört en empirisk studie för forskning där jag har beskrivit och förklarat ett problem och ny kunskap har testats fortlöpande med utveckling av teoretisk referensram under studien (Esaiasson P. et al 2007; Patel R & Davidson B (2011)). För att förstå studiens upplägg och hur den teoretiska referensramen utvecklas abduktivt under studien har jag valt att lägga kapitel om metod före teoretisk referensram. Med hjälp av en kvalitativ forskning har jag använt mig av tekniker som inneburit att analysera tre genomförda kvalitativa intervjuer som utvärderats för att återge i både Teoretisk referensram och i Resultat och analys (Widerberg K. 2002).

2.1 Metodval

Vid framställningen av diskussionsunderlag för de kvalitativa intervjuerna har jag som forskare själv präglat frågor med hjälp av den bakgrundskunskap och litteratur om turism, friluftsliv och ekoturism som jag för med mig enligt denna studies teoretiska referensram.

I den kvalitativ forskning jag utfört har jag själv varit lyhörd och responsiv i utförandet av intervjun som sedan analyserats och tolkats parallellt med analys av skriftliga källor och litteratur (http://sv.wikipedia.org/wiki/Kvalitativ_forskning 20130310). Genom att analysera detta i en abduktiv, kvalitativ vetenskaplig metod har detta gett upphov till hypoteser som kan ge möjligheter till kvantifiering för eventuellt kommande studier av större storlek och kvantitet för utvinning av statistik (http://sv.wikipedia.org/wiki/Kvalitativ_metodteori 20130310). I denna studie har jag valt att inte visa data i form av statistik.

Med en abduktiv metod har jag kunnat utveckla teorin utefter kunskap jag erhållit fortlöpande under studiens gång, med utförda kvalitativa intervjuer och analyserade skriftliga källor och litteratur. En abduktiv metod är en kombination av en induktiv och deduktiv metod då man induktivt formulerar en teori utefter verklighet som testas deduktivt med teorier för att skapa en ny verklighet som sedan vidare utvecklas till ny abduktiv teori eller frågeställning för en ny studie. Min utveckling i abduktiva studie har skett i ständig växelverkan mellan teori och verklighet och studien kan i sin tur ge upphov till en ny studie (egen tolkning från Patel R; Davidson B 2011).

Den vetenskapliga inriktning jag använt mig främst av är tolkningslära, eller hermeneutik. Jag har utformat teori med tolkning av mina kvalitativa intervjuer och samtidiga analyser av skriftliga källor och litteratur och studerat, tolkat och försökt förstå eventuella tendenser (Patel R; Davidson B 2011).

Jag som forskare har i denna studie varit en viktig uttolkare i analyser under studien och slutsats har troligen präglats med min intention och önskan att hitta möjlig hållbar utveckling med planering och zonerings för friluftsliv och ekoturism. Jag har också med mitt intresse för utveckling av natur likväl som intresse för rural turism/landsbygdsturism och student i hållbar turismutveckling fört med mig förkunskaper och ett intresse för hållbar utveckling av natur eventuellt med planering av ekoturism som medel för bevarande..

Genom att kombinera valda kvalitativa metoder i studien har jag gjort en personlig analys parallellt med dessa och förutom att jag bidragit med min egen erfarenhet har jag också analyserat förståelse och uppfattning av frågeställningen ur tre perspektiv (tre olika intervjuer med tre olika förvaltningar inom studerad kommun) som valts utefter studiens syfte. Jag har även i Resultat och analys, använt mig abduktivt av litteratur och tidigare forskning för att testa studien (Widerberg K. 2002).

Då det var viktigt att få information från intressenter med gedigen erfarenhet och kunskap om ämnet vid den kvalitativa undersökningen ser jag att ovan forskningsmetod varit viktig. Delvis för att få bekräftat lokala möjligheter och problem men också för att visa vetenskapliga grunder som styrker slutsatser för som inspirerar till ny och vidare forskning och utveckling av området.

2.2 Metodtekniker

Jag har valt att använda följande två data-insamlingsmetoder för att nå den kunskap jag efterfrågar i syfte med studien. Jag har gjort urval av metodtekniker så att jag ska erhålla kunskap så effektivt som möjligt för att uppnå studiens föreliggande syfte på avgränsad tid. De metodtekniker jag använt mig av är kvalitativa intervjuer parallellt med sökande i skriftliga källor efter litteratur som är viktiga för att få tillräcklig kunskap för att uppnå syftet med studien.

Kvalitativ intervju

I föreliggande studie ville jag få djupare förståelse och kunskap om planering och zonerings av friluftsliv och ekoturism i Kristianstad Vattenrike och såg det då lämpligt att använda mig av en kvalitativ metod, med låg-strukturerade intervjuer. På så sätt kunde jag förutom empirisk data också fånga budskap som döljer sig mellan raderna. Med hjälp av kvalitativa intervjuer kan jag få kunskap om det unika för området (K. Thorell 20111215). Jag utförde samtliga kvalitativa intervjuer med ett diskussionsunderlag som följdes semi-strukturerat i

en samtalsintervju (Esaiasson P. et al 2007). Jag valde detta sätt för intervju för att vara flexibel i intervjun och ha möjlighet att utveckla följdfrågor som kan bidra till utökad kunskap för att utveckla för att nå studiens syfte. Vissa frågor krävde förtydligande från mig under intervjutillfället men inget som jag tror kan ha påverkat resultaten (K. Thorell 20111215).

Kvalitativ intervju har använts för att få fördjupad kunskap om det lokala friluftslivet i utvalt område samtidigt som jag erhållit en subjektiv bild av uppfattningen av friluftslivet vid varje personlig intervju. Den personliga intervjun är en form av samtalsintervju och är en respondent-undersökning som bygger på att fråga och samtala med svarspersonerna där deras tankar och reflektioner studeras. Denna metod användes då jag som forskare också ville veta vad respondent till viss del tycker och tänker (Esaiasson P. et al 2007).

Jag genomförde intervjuer med en låg-strukturerad teknik för att hålla en dialog med respondenter och var medveten om att jag kunde få olika information av olika intervjupersoner som tolkar frågor olika. Jag bjöd också in till frågor som inspirerar till öppna svar och vidare utveckling för mig att kunna analysera enkelt i en nära samtid. Detta för att analysera det så aktuellt som möjligt och undvika källkritik (Wigblad R. 1997). Vid utveckling av diskussionsfrågor enligt Bilaga 1 så inspirerades jag av mitt syfte, men också av en studie om planering och förvaltning av friluftslivet i Kinnekulle (Stenseke M. 2013).

Samtalsintervjuer har spelats in och finns sparade hos mig som forskare och har analyserats av mig dagen efter intervjutillfället för att återge svar till framtagna frågeställningar som framkommit. Dessa har sedan sammanfattats för de tre respondenterna i Bilaga 2.

Skriftliga källor och litteratur

I teorikapitlet har jag valt ut texter och litteratur att analysera för att källkritiskt utveckla något av det i studiens slutsatser. Utefter information jag fått från intervjuer så har jag använt existerande akademisk kunskap och vetenskapsteorier för att dra paralleller och utveckla ny kunskap och uppnå föreliggande syfte (Paulsson, U. 1999)

2.3 Datainsamling

Samtliga tre kvalitativa intervjuer har varit nästintill helt besvarade utefter diskussionsfrågor och har spelats in och analyserats dagen efter. Då återgavs också alla intervjuer som sammanfattande svar i skrift som går att finna i Bilaga 2.

Vad gäller datainsamling från broschyrer har dessa använts sparsamt, men använts när det varit relevant för att förtydliga studien för syftet.

Rapporter har sökts via databaser som Google Docs och via Högskolan i Halmstads databas med intressanta sökord för ekoturism, rural turism, Recreation Opportunity Spectrum (ROS), outdoor recreation, biosphere Kristianstad. Rapporter har också efterfrågats och erhållits från svenska forskare i Forskningsprogrammet Friluftsliv i Förändring som har bistått med viktig tidigare forskning.

Relevant litteratur har valts ut och satt i sin kontext för att använda som teoretisk referensram och för att understödja analys av resultat och slutdiskussion.

2.4 Urval

Intervjuer har utförts med utvalda föreståndare i förvaltningar som är involverade för planering av friluftsliv och/eller ekoturism. En person från fritidsförvaltningen och en person från förvaltning för kommunikation och turism och en person som kommunikatör för Kristianstad Vattenrike. Mitt val av destination påverkades av ett högt engagemang i Kristianstad Vattenrike för friluftsliv och min upplevelse när jag ingick studien var att de hade en planering för friluftslivet. Utvalda respondenter för genomförd kvalitativ intervju från respektive område var som följer:

- *Mats Gustafsson* som representant för Kristianstad kommuns kultur och fritidsförvaltning. Mats roll är övergripande förvaltning för fritid och idrott med föreningsliv, anläggningsfrågor och utbildningsfrågor. Frågor han behandlar är friluftsförvaltning, frågor som rör kusten, badplatser, friluftsleder, insjöbadplatser, motionsspår, anläggningar i naturen, rekreation för kommuninvånare och turister i det fria rummet. Mats har samverkat mycket med Vattenriket där friluftslivet är viktiga rum.
- *Åsa Pearce* är kommunikatör för Biosfärområde Kristianstad Vattenriket. Åsa arbetar med all information och media, med allt från hemsida till skyltar i landskapet, trycksaker, mediapress, fördjupning och utflyktsguider i landskapet tillsammans med andra guider. Jobbar både på biosfär-kontoret och Naturum för nära samarbete med ekologer enligt ledorden bevara, utveckla och stödja red ekologisk kunskapsbas.
- *Eva Berglund* som turiststrateg Kristianstad kommun. Eva jobbar som turismstrateg i Kristianstad Kommun för kommunikation och tillväxt och har som övergripande ansvar att locka fler besökare till Kristianstad kommun och att skapa förutsättningar för näringslivsföretag. Hon identifierar USP-ar (Unique Selling Propositions) där Kristianstad Vattenrike är viktigt.

2.5 Tolkning och analys

Jag har delat upp utförda intervjuer och analyserat enligt tre frågeställningar intressanta för studiens syfte. Utefter dessa kommer jag förenkla det sammanfattat och koncentrerat så att andra har lätt att ta del av analysen. (K. Thorell 20130320).

2.6 Giltighet

För att mitt intresse som forskare inte skulle förvränga giltigheten har jag använt mig av metod-triangulering och stärkt påståenden, tolkningar och analyser enligt teoretisk referensram med skriftliga källor och litteratur i den utsträckning det gått, för att stärka giltigheten i min analys men också för att lyfta teorin i studien.

Jag ser det som en styrka att jag personligen som forskare med grundskunskap och perspektiv bidragit till att uppfylla syftet med intresse för hållbar turismutveckling och ekoturism men reflekterar över så att det inte skadar giltigheten i studien. Jag har styrkt giltigheten med relevanta skriftliga källor i de fall det gått för att påvisa olika teorier.

Dessutom har sekundärkällor som skriftliga källor och litteratur betraktats för att se giltigheten i samtidighet, beroende på hur lång tid som gått sedan det publicerats. I de fall det gått har jag också analyserat tendenser som kunnat påverka resultatet av metodtekniken (Esaiasson P. et al 2007, T. Nilson 20130312).

Jag har i studien eftersträvat att stärka intervjudata från andrahandskällor med empiri från sekundärdata och skriftliga källor.

3 Teoretisk referensram

I teoretisk referensram har jag abduktivt utvecklat en förståelse av vad friluftsliv och ekoturism är och hur planering och zonerings av friluftsliv kan göras samt hur man planerar och förvaltar ekoturism för rural destinationsutveckling.

3.1 Om friluftsliv

Innebörden av friluftsliv uppfattas väldigt komplex och används i många olika sammanhang för att beskriva allt ifrån badutflykter, utflykter, läger, ekoturism, frukt- och bärplockning till naturupplevelser och ekoturism. (Sandell & Sörlin 2008)

Friluftslivets framväxt kan sägas ha skett snabbast vid slutet av 1800-talet och utvecklas enligt följande fyra faktorer som får en avgörande betydelse för 1900-talets natur-, miljö- och samhällsutveckling: 1) Redan då vill man med friluftslivet skapa en ny rumslig och social identitet som kunde ersätta det försvinnande lantliga bysamhället. 2) Man (Svenska sällskapet för Antropologi och Geografi (1877) och resenärer) ville hitta nya geografiska platser 3) När industrisamhällen utvecklades och påverkade landskapet ökade intresset för naturskydd 4) Ett ökande nyttjande av natur-präglade, nationellt tolkade landskap i form av turism och friluftsliv. Dessa faktorer gynnade framväxten av organisationer som Svenska Turistföreningen (1885), Nordiska museet (1873), Skansen (1891), det nuvarande Friluftsrämjandet (1892) och bidrog även till utveckling av naturskyddslagar, etablering av nationalparker under 1900-talet och kommande föreningar som Svenska Naturskyddsföreningen (1909) Sveriges Scoutförbund (1912), Sveriges Flickors Scoutförbund (1913) och det nuvarande Sveriges Hembygdsförbund (1916) (Sandell & Sörlin (2008), Friluftshistoria - Från >hårdande friluftslif< till ekoturism och miljöpedagogik (red)).

3.2 Planering av friluftsliv

Planering av friluftsliv kan vara en fysisk planering som kan komma att förändra markanvändning. Med hjälp av olika styrmedel kan man påverka nuvarande eller kommande markanvändning samt eventuell utveckling av friluftsliv.

De viktigaste parametrarna som styr planeringen och utvecklingen av var och hur friluftslivet ska vara, är politisk vilja, framkomna forskningsresultat och marknadskrafter.

I den politiska viljan föreligger ett önskemål om att gynna samhället i stort och tar vid planering hänsyn till allas intressen i samhället, ökar opinionsunderlag för miljö- och

naturvårdspolitiken och gynna rurala, som urbana kommuner och dess del i en nationell ekonomisk tillväxt. Politiskt intresse för utveckling kan gälla: 1) tillväxt med ökad turism inom och till det egna landet eller egna kommunen, 2) skapa sysselsättning samt 3) minska sjukskrivningar och övriga vårdkostnader m.m. för samhällets invånare.

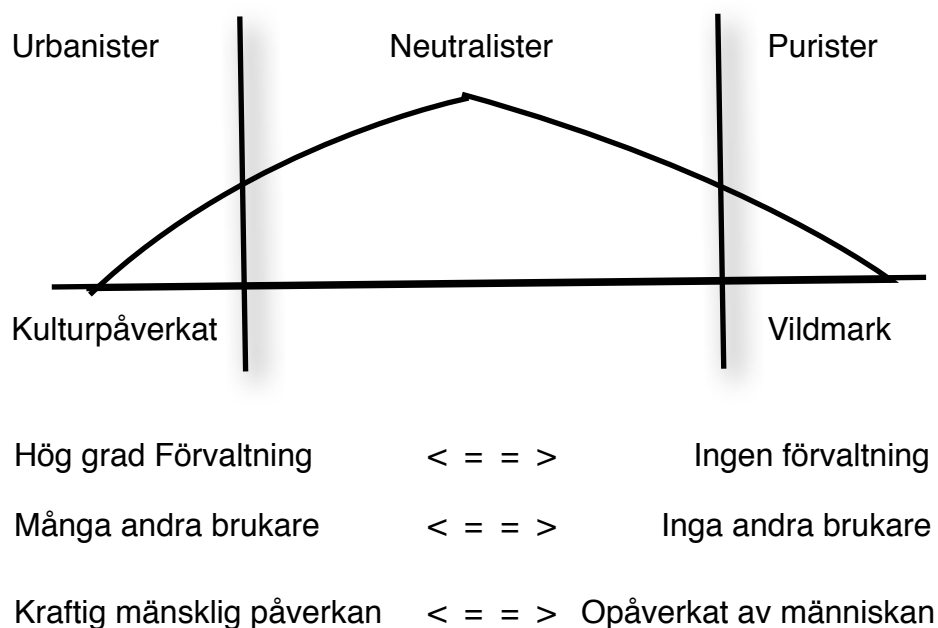
I forskningsresultaten vill man utveckla och sprida information och kunskap i friluftslivrelaterade frågor och samband, som t ex friluftslivets roll för regional utveckling, folkhälsa, pedagogik, utbildning och naturvård. Den tredje parametern som styr utvecklingen av friluftsliv är marknadskrafter. Näringslivet är en del av dessa och ser utveckling ur ett företagsekonomiskt perspektiv på friluftslivets utveckling med eventuell naturturism för att skapa arbetstillfällen lokalt.

Tillsammans integreras de tre parametrarna för att utveckla friluftsliv och eventuell naturturism som bidrar till ökad social status i området och ekonomisk tillväxt för regionen. Om friluftslivet utvecklas i rurala områden kan dock den ekonomiska tillväxten och den sociala utvecklingen gynnas i närliggande urbana miljöer. Det kan gälla näringslivet såsom boende, restauranger och butiker och behöver nödvändigtvis inte vara samma administrativa område som där friluftslivet utövas (Emmelin et al 2010, Bohlin, M. & Elbe, J. 2011).

Friluftslivets förutsättningar ändras hela tiden och sägs ha haft sin mer organiserade start i utvecklingen strax innan sekelskiftet 1900 när Svenska Turistföreningen som drivande förening bildades. Utveckling av förutsättningar som att det blivit lättare att resa i ett mer globaliserat och mångkulturellt samhälle, både till urban tätorts-nära natur, som rurala naturlandskap har bidragit till ett mer tillgängligt friluftsliv. Ovan beskrivna förutsättningar är endast ett axplock av förutsättningar som påverkar friluftslivet, och många fler faktorer är viktiga att ha i beaktande vid utveckling av friluftsliv (Naturvårdsverket 2005a; Page et al 2009). En faktor kan vara att analysera olika besökarens rörelsemönster. I och med möjligheten att resa har friluftslivet gjorts tillgängligt för olika målgrupper som vill ha olika upplevelser i naturen. Enligt Emmelin et al (2010) kan upplevelser delas upp i följande: 1) uppskattande (ex. fjällvandring), 2) nyttjande (ex. jakt, fiske) eller 3) mekaniserade (ex. snöskoter-åkning, terräng-cykling).

Med en purism-skala kan man dela upp besökare enligt följande: 1) urbanister, 2) neutralister och 3) purister. Urbanister vill ha en mer lättillgänglig uppbyggd miljö vid sin

upplevelse i angränsning till naturen medan purister inte vill se några som helst kulturella avtryck annat än det autentiska och äkta. (Emmelin et al 2010).

Figur 1 Purismskalan, fördelning av brukare, som speglar fysisk/ekologisk, social & förvaltningsmässig miljö i förhållande till en zon/ett områdes vildmarkskaraktär. Modifierad efter Emmelin et al (2010).

Målgrupps-indelning för friluftsliv är väldigt komplex och beror på många faktorer som bakgrund och erfarenheter liksom mål och syfte med friluftslivet. Olika brukare i naturen har olika inställning till friluftsliv. I denna studie om planering för friluftsliv och ekoturism med föreliggande syfte är denna målgrupps-indelning relevant att ha med och förtydliga. Purism-skalan enligt ovan delar upp olika målgrupper i urbanister, neutralister och purister. Purister vill ha orörd vildmark utan förvaltning för friluftsliv, utan begränsningar, gärna folktomt och opåverkat av människan medan urbanister vill ha det tillrättalagt och kulturpåverkat, gärna med samhörighet med många andra brukare, med en tydlig påverkan från människan och ett reglerat, enkelt nyttjande med starka begränsningar. Neutralister är den stora massan i mitten som också oftast är majoriteten, med olika beteenden och önskan hur de vill uppleva destinationer beroende på miljö de besöker. I purism-skalan delar man in brukare utifrån upplevelser enligt tre motsatser, nämligen förvaltningsmässig, social eller fysisk/ekologisk upplevelse som jag återkommer mer om senare (se figur 1).

Ofta är friluftsplanning nära relaterat till naturvårdsplanering och görs ofta i samarbete. Med samarbete får man bättre insikt i olika sektors nyttjande och förståelse för behov och rörelsemönster. Det gör att det blir en mer lyckosam fysisk planering för eventuell

uppdelning i zoner för olika målgrupper. Detta leder också till att det blir lättare att styra och hantera konflikter mellan olika intressenter vid utveckling av friluftsliv, naturturism och förvaltning av den biologiska mångfalden i naturen (Naturvårdsverket 2005a).

Den mångfald av behov och motiv som besökare har vid utövande av friluftsliv är svåra att möta. Det kräver en strategisk planering för att utveckla friluftslivets förutsättningar för alla att tillgodose sina behov av upplevelse. Det är viktigt att planera utifrån besökarens känslighet och preferenser vad gäller påverkad eller orörd natur, och ta hänsyn till att olika grupper av besökare har olika känslighet och preferenser. Dessa kan också variera för varje besökare som kan reagera olika i olika situationer och miljöer. (Emmelin et al 2010).

3.3 Zonering

Zonering är ett sätt man kan planera för användande av friluftsliv. Det bygger på att tillgängliggöra utvalt område för zonering av olika miljöer i friluftslivet för olika målgruppers intressen, såsom tidigare nämnda purister, neutralister och urbanister. Användningen av zonering av friluftslivet kan underlätta för att beskriva möjligheter för ett diversifierat utbud i friluftslivet anpassat för många olika målgrupper, samtidigt som det bidrar till en struktur för hur naturvård i respektive zon sköts och ev. utvecklas (Emmelin et al 2010).

Zonering enligt ROS

Zonering används i grunden för Recreation Opportunity Spectrum (ROS), som är en modell för att planera för friluftsliv (läs mer om ROS i Definitionsavsnitt).

Kortfattat bygger den på en indelning/zonering av områden i en skala för områden från kraftig mänsklig påverkan till helt opåverkat av människan, se figur 1. Med denna modell kan landskapet tydligt indelas i en rad olika klasser eller zoner som erbjuder olika upplevelser för olika målgrupper. (Emmelin et al 2010).

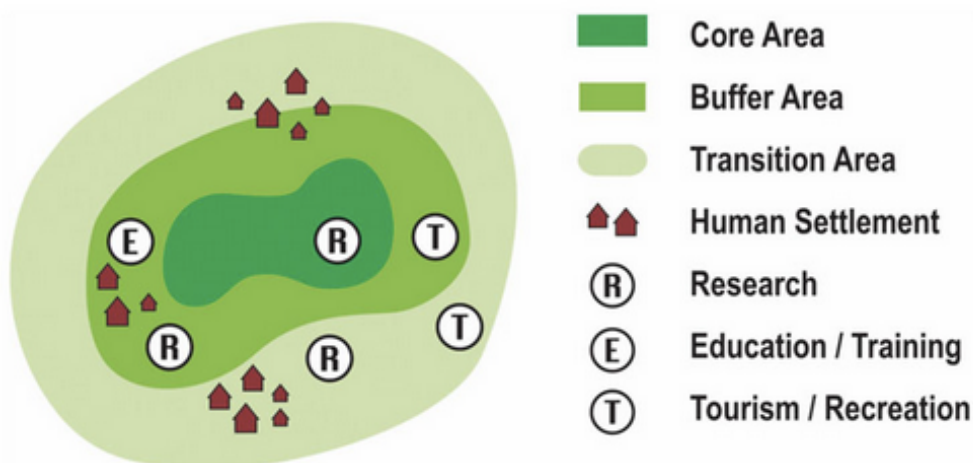
Då man utvecklade ROS för zonering för planering och förvaltning av friluftsliv var ambitionen att utmana markägare, organisationer eller förvaltningar som berörs av förvaltning, skötsel och utveckling av områden för ett mer planerat friluftsliv med hänsyn till olika värden. Denna utveckling underlättade för en diversifierad efterfrågan av olika miljöer för friluftsliv med zonering. Miljöer från det mer tillrättalagda friluftslivet med hög grad av mänsklig påverkan till den orörda, tysta men livfulla vildmarkslivet zonerades för att möta respektive besökarens behov. Denna utvecklingen av zonering kan dels underlätta bedömning och utvärdering av effekter och konsekvenser av friluftsliv i respektive zon för bevarande eller utveckling, med hänsyn till ett tvärsektoriellt resursutnyttjande. En tredje

utveckling som zonerings av friluftslivet kan bidra till är att de som förvaltar områden för friluftsliv utvecklas med beteende-vetenskaplig kunskap om brukares förståelse i respektive zon, med behov och viktiga värderingar, och kan på så vis utveckla enligt efterfrågan och inte utveckla aktiviteter i friluftslivet utan att fråga brukare.

Zonering enligt biosfärområde

Ett biosfärområde ska planeras och förvaltas samt delas in i tre olika zoner (Olofsson P; Magntorn K; Magnusson S E 2005):

- *Kärnområde*, som skyddat område för exempelvis värdefulla arter och naturtyper för bevarande och miljöförvaltning
- *Buffertzoner* som är områden med syfte för naturvård där man kan ha forskningsstation/informationscenter, eventuellt i samarbete med turismentreprenörer och föreningar.
- *Utvecklingsområde* vars syfte främst är att främja hållbar utveckling som kan bidra till tillväxt i området med mer tillgängligt friluftsliv och mer utvecklad för turism.

Figur 2 Zonering enligt Biosfärområde. Källa: <http://freestatepsdf.co.za/> (2013)

3.4 Rekreativ bärkraft och Limits of acceptable change (LAC)

Begreppet bärkraft/bärförmåga, på engelska "carrying capacity" definierar långsiktig hållbar förvaltning genom att ta upp frågan om "hur mycket tål området" (Emmelin et al 2010) innan ekosystemet kollapsar. I begreppet rekreativ bärkraft ska de ekologiska problemen tas upp såsom slitage på mark och vegetation p.g.a. känslig natur och möjligheten att på olika sätt minska erosion/slitage och öka motståndskraften genom olika åtgärder. I begreppet rekreativ bärkraft tas också med besökarens upplevda trängsel och interaktion med andra besökare och begränsningar av rastplatser, lägerplatser etc. Båda

ovannämnda problem minskar brukarnas möjlighet till en positiv natur- och friluftsupplevelse (Emmelin et al 2010; Naturvårdsverket 2005a).

Vid planering med ROS och zonerings kan den kombineras i samråd med en annan modell som kompletterar mer efter forskning och förvaltning med rekreativ bärkraft, som heter "limits of acceptable change" (LAC). Med LAC så utvecklas och definieras mätbara indikatorer i en process med följande fyra huvuddrag för varje zon/område: 1) Acceptabla och nåbara tillstånd 2) Analys av relationen mellan nuvarande förhållanden och vad som är acceptabelt 3) Identifiering av åtgärder som ska göras för att upprätthålla eller återställa önskade förhållanden 4) Övervakning och utvärdering för att bedöma om åtgärderna fungerar och är nog effektiva (Turner 1987 ur Emmelin et al 2010).

Zonering kan förenkla för friluftsliv att kombineras med andra intressen vid planering som exempelvis naturvård och ekoturism genom styrning av mål för olika intressen att samverka. Det kan gälla näringsliv, friluftsliv, naturvård och övriga motstående intressen. Zonering kräver ett fungerande system av mätbara indikatorer som beskriver kvaliteterna på de olika områdena och tillstånden i respektive zoner. Dessa indikatorer ger förvaltare för olika zoner signaler om eventuell förändring som kräver åtgärder med naturvård. Bra utarbetade indikatorer är mätbara och relevanta för varje zon, både för att följa och vårda tillståndet i naturen samt att tillgodose brukarnas upplevelser. (Emmelin et al 2010).

3.5 Tillämpning av ROS-modellen

Vid tillämpning av ROS-modellen i ett område, krävs kontinuerlig uppföljning, lärande och anpassning. ROS bygger på en adaptiv planering som tar hänsyn och utvecklas med rådande omständigheter i området och påverkande omvärldsfaktorer. Inget område som är planerat för ROS är på så vis likt ett annat. För att planera och förvalta friluftsliv med en kombination av ROS och LAC krävs ingående studier om vem som är brukare och kan komma att bli brukare, om det nu rör sig om purister, neutralister eller urbanister, friluftsutövare, dagsbesökare eller naturturister (Emmelin et al 2010).

Utgångspunkten i planeringen av ROS-modellen är oftast att planera för att zonera och förvalta ett naturområde som redan är använt för friluftsliv. Vid tillämpning av ROS-modellen kommer man ganska fort förstå att det finns målkonflikter i området mellan bevarande (purister) och utveckling av friluftsliv och naturturism (neutralister/urbanister).

Enligt figur 2, Gången i ROS-planering, publicerad i Naturvårdsverket (2005a) ur Wallsten 1988, framgår problem som slitage, nedskräpning, möten och förvaltningsområden som utmaningar att begrunda som kan hota upplevelsevärden beroende på grad av utnyttjning.

Dessa är viktiga utmaningar för inventering av ett områdes miljöfaktorer och besökares uppfattningar.

Genom att ta del av gällande mål för området och de olika situationerna som finns i naturlandskapet så skapar man ROS-klasser som är anpassade till den aktuella situationen som är lätta att planera och följa upp med tydliga indikatorer och fastställer den rekreativa bärkraften för att sätta gränser för acceptabelt framtida nyttjande.

För att involvera både brukare och icke-brukare behöver man kommunicera mål på olika sätt i olika forum. Det är viktigt att berätta vad man gör, i marknadsföring och annan information både externt och internt, och kommunicera mål med ROS och det utbud av möjligheter som zonerings ger till olika grupper. Det vill säga att det ska vara enkelt att förstå ROS och zonerings vid planering av ett besök, likväl som att det ska vara tydligt kommunicerat på plats (ex. skyltning). Viktigt är då att ha en trovärdig och realistisk kommunikation för att inte framkalla missnöje för brukare som sprider negativ "storytelling" (se ovan Zonerings och LAC) istället för att de marknadsför sin positiva upplevelse av friluftdestinationen.

GÅNGEN I ROS-planering

1 - Analys av målsättning för ROS

2 - Fastställning av ROS-klasser

3a - Inventering av miljöfaktorer och besökarnas upplevelse, nämligen:

- 1) Ekologiska hot; slitage, erosion, nedskräpning,
- 2) Sociala hot: möten, trängsel, dålig social upplevelse
- 3) Förvaltningsåtgärders omfattning

3b - Indelning med kvantitativa gränser mellan ROS-klasser

3c - Avgränsning av delområden i olika ROS-klasser och rekreativ bärformåga

4 - Förtydliga problemområden med överskriden rekreativ bärformåga

5 - Förslag till åtgärder med konsekvensbedömning för förvaltning

Figur 3 Gången i ROS-planering. Modifierad från Wallsten 1988, Källa: Naturvårdsverket (2005a)

Tillämpningen av ROS i Sverige, eller gången i ROS-Planering har vissa motsättningar, inte minst p.g.a. allemansrätten som är ganska unik för Sverige. Modellerna kräver en viss ökad kontroll över området, och samtidigt att förvaltare ska samarbeta med arrangörer för

upplevelser operativt som också ska ta ett större ansvar. Det krävs också framtagning av enkla, realistiska modeller/styrmedel för en adaptiv planering och förvaltning och zoner som ROS innebär. Likaså krävs enkla, åtgärds-inriktade metoder för att mäta miljöförändringar, besökare och uppföljning av besökarens upplevelser och reaktion på förvaltningsåtgärder m m (Naturvårdsverket 2005b).

3.6 Om ekoturism

Ekoturism är en liten men växande gren inom hållbar turism som främst fokuserar på naturturism med lite inslag av kulturturism och landsbygdsturism. Ekoturism är utvecklat så att vinst från den ska återinvesteras för utveckling eller bevarande av naturen.

Ekoturism har utvecklats mycket från 1980-talet, med ett utbud för att möta behov för små turistgrupper som fågelskådare, forskare och extrema naturmänniskor, till ökat ansvarstagande hos företag som ser behov från andra håll som de vill tillfredsställa och samtidigt nå högre sociala och miljömässiga mål.

Liksom många andra verksamhetsområden så har verksamheter för ekoturism möjlighet att följa standarder för kvalitet och hållbarhet som de kan välja att anta och följa. Tyvärr har många rese- och turismorganisationer samt regioner använt dessa standarder som "greenwashing" som marknadsföring och mindre för att skydda naturliga värden. Detta har lett till att ekoturism kan uppfattas ha försvagad legitimitet (Epler Wood M 2002).

Många företag, kommuner och myndigheter främjade utveckling av ekoturism i sina sektorer utan kunskap om de principer som tagits fram av UNEP 2002. När dessa principer var klara framarbetades särskilda riktlinjer för att nå hela världen med dessa. Principer för ekoturism definieras så att den ska: 1) bidra till bevarandet av den biologiska mångfalden, 2) upprätthålla en välfärd för lokalbefolkningen, 3) Vara inspirerande, lärande och lättförståeligt för att inspirera till ett ansvarsfullt agerande hos turister och turistnäringen, 4) erbjudas främst till små grupper genom mindre företag, 5) ha lägsta möjliga förbrukning av icke-förnyelsebara resurser och 6) inspirera till lokalt deltagande, lokalt ägande och lokala affärsmöjligheter, särskilt för människor på landsbygden (Epler Wood M. 2002)

3.6.1 Nio principer för ekoturism enligt Förenta Nationerna 2002

(Epler Wood M. 2002)

- I. Lindra negativa effekter för natur och kultur som kan skada destinationen
- II. Utbilda besökaren om betydelsen av bevarande av området
- III. Betona vikten av ansvarsfullt företagande som samarbetar med lokala myndigheter och lokalbefolkning för att tillgodose lokala behov och bidra till bevarande.
- IV. Direkta intäkter går till bevarande och förvaltning av naturresurser och skyddade områden
- V. Anpassad zoneringsplanering av turism och anpassning för besökare med förvaltningsplaner utformade för antingen regioner eller naturområden tilltänkta som ekoturismdestinationer.
- VI. Inspirera till löpande miljömässiga och sociala studier samt långsiktiga övervakningsprogram, för att bedöma och lindra effekterna vid planering för ekoturism.
- VII. Sträva efter att maximera den ekonomiska nyttan för värdlandet, de lokala företagen och samhället, särskilt folk som bor i och intill naturliga och skyddade områden.
- VIII. Sträva efter att säkerställa att utveckling av turismen inte överstiger de sociala och miljömässigt acceptabla gränser för förändring (se LAC) som bestäms av forskare i samarbete med lokalbefolkning.
- IX. Beroende av infrastruktur som har utvecklats i harmoni med miljön med minimal användning av fossila bränslen och bevarande av lokala natur- och djurarter i en bra blandning med natur- och kulturmiljön.

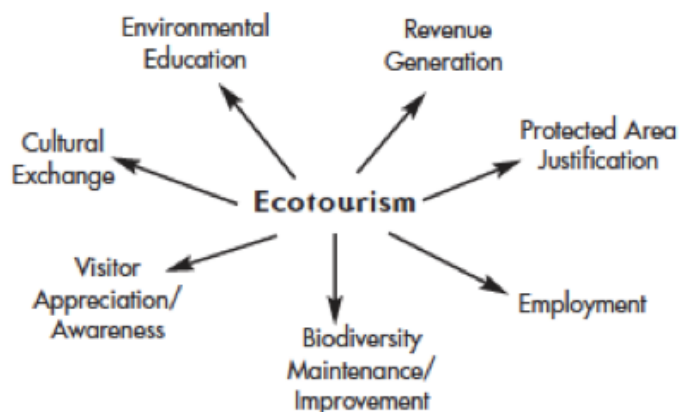
3.6.2 Möjligheter och hot med ekoturism i skyddade områden

Vid utveckling av ekoturism i skyddade områden är det viktigt att vara medveten om och ta hänsyn till både möjligheter och hot med utveckling av destinationen för ekoturism. Med hjälp av följande två figurer från Drumm & Moore (2005) i "Ecotourism Development: A Manual for Conservation Planners and Managers", kommer jag att beskriva exempel på möjligheter Figur 3 Ecotourism as an opportunity och Figur 4 Ecotourism as a threat.

Ekoturism som en möjlighet

Turism och ekoturism skapar olika möjligheter som genererar intäkter på olika sätt. Olika exempel på detta kan vara 1) entréavgifter, 2) privatägda företag, inklusive boende, restauranger, presentbutiker, uthyrningsföretag eller arrangörer som bidrar till att det

skyddade området drar nytta av vinster och annat, 3) donationer från besökare och sponsorer i området m.m.

Figur 4 Ekoturism som en möjlighet, Källa: Drumm, A.& Moore, A. (2005)

Naturturism och ekoturism kan också inspirera beslutsfattare för friluftslivets utveckling i ex skyddad natur och samtidigt generera högre status för området, särskilt om det leder till lokal och nationell utveckling. Finns det dessutom möjligheter att attrahera internationell turism kommer beslutsfattare ha lättare för att besluta om ett område ska bevaras eller utvecklas för friluftsliv och ekoturism. Utvecklingen av ekoturism i skyddade områden sägs ofta också vara en viktig anledning till att arbetstillfällen möjliggörs med direkta eller indirekta samband med en ökad ekoturism. Detta kan visserligen resultera i att det inte alltid gynnar hela lokalsamhället. Det kan vara så att det blir säsongsbaserat och leder till deltidstjänster för anställda som får oregelbundna arbetstider med arbets-intensiva säsonger där det mest erbjuds enkla tjänster med liten möjlighet till att utvecklas.

Utvecklingen av ett område med ekoturism kan leda till ojämlikhet och kanske inte alltid speglar den lokala kulturen. Det är dock viktigt att överväga om detta ändå ses som en möjlig utveckling av destinationen, lokalt, regionalt som nationellt för att främja området. Detta genom att bidra till en mer välkomnande destination med naturliga och kulturella värden som också leder till hållbart bevarande av naturen så är också genom tillskott av ekonomi och vidare stöd till det skyddade området för att förbättra och bevara den biologiska mångfalden och naturvärden. Eftersom turismen kan leda till nya arbetstillfällen för lokalbefolkningen ökar också den ekonomiska aktiviteten i respektive område och mer pengar spenderas lokalt. Med vetskapen om detta är det lättare att visa för möjligheter som underlag för beslutsfattare för samhällsutveckling lokalt, regionalt som nationellt.

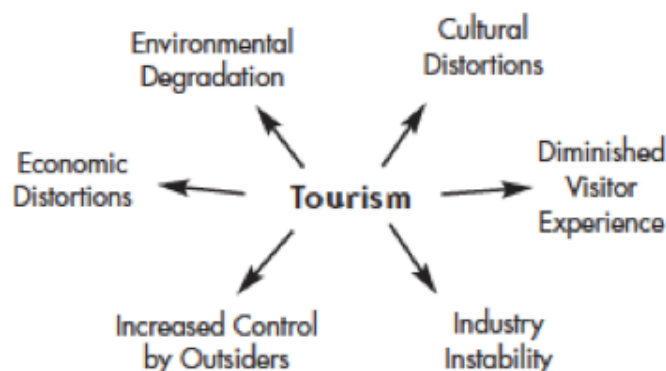
Med ett stort engagemang lokalt för att utveckla ekoturism utvecklas också en lokal

bekräftelse och stolthet hos lokala ambassadörer för exempelvis skyddade områden med hjälp av ekoturism. Med denna insikt och med ett välskött och välkomnande naturområde får du uppskattning av besökaren som får ett ökat upplevelsevärde. Lokalbefolkningen gynnas då också genom att även besökare känner stolthet för området sprider detta vidare till sina vänner och bekanta med "storytelling" om området vilket leder till en ökad medvetenheten om området och uppmuntrat bevarande av dess kulturella, sociala och naturliga värden (Bohlin, M. & Elbe, J. 2011).

Med ökad ekoturism utvecklas också ett kulturellt utbyte, vilket är ett värde för lokalbefolkning liksom besökare, för att lära sig mer om olika kulturer. Därför finns det stora möjligheter att med ekoturism, införliva kulturella värderingar och upplevelser för utbyte. Sist, men inte minst, är möjligheten till utveckling med miljöutbildningar och kommunikation. Detta kan visas i tre nivåer, nämligen via forskare som söker lärdomar i det naturområdet. Det kan också visas via naturguider som kan förklara värden under guidning av små grupper ekoturister eller via besökscentrum där man kan lära sig vad man kan förvänta sig att uppleva eller se i området, avseende biologisk information och information om naturskydd och bevarande. Med bra planering för denna information och kommunikation gör man besöket mer intressant och man kan därmed inspirera till "storytelling" som ett verktyg för marknadsföring av destinationen i besökarens nätverk (Drumm A. & Moore A. 2005, Bohlin, M. & Elbe, J. 2011).

Ekoturism som ett hot

En stor utmaning världen över är hur man kan bidra ekonomiskt till det skyddade området för ett hållbart bevarande. Många skyddade områden är beroende av statliga medel, vars omfattning är beroende av den stora världsekonomin som minskar för tillfället är hotad och hotas fram och tillbaka i cykler.

Figur 5 Ekoturism som ett hot, Källa: Drumm, A.& Moore, A. (2005)

Dessutom relaterar man ofta turismen som ett bidragande problem till förstörelse av miljöer i skyddade områden. Detta är ett problem främst om turismen blir överexploaterad med besökarna som då förstöra de naturresurser eller attraktioner de kommer för att uppleva. Denna förstörelse kan vara tydlig med t.ex. nedskräpning, nedtrampad vegetation, erosion m.m. och kan upptäckas med förödande resultat över tid. Även omgivningen till den värdefulla miljön kan behöva nyttjas för utveckling av ekoturism och bidrar till exploatering.

Ekonomiska störningar kan också orsaka problem i utvecklingen av en destination om man inte noggrant utvärderar dessa vid planering för en destination för ekoturism. Turism, såsom ekoturism, är beroende av att många omvärldsfaktorer är stabila såsom politiska konflikter, naturkatastrofer, klimat, väder samt växlingskurser för berörda länders valuta.

Dessa är bara några effekter som kan påverka människor att resa och besöka en destination. Detta kan leda till att företag som till större delen är beroende av besökare till destinationen också påverkas i slutändan av hur dessa omvärldsfaktorer påverkar antalet besökare. Ekoturism kan dessutom leda till ökad kontroll av utomstående, vilket innebär att det kan finnas företag från andra länder eller regioner som får stor kontroll och inflytande i ekonomin av turismen som kan påverka utveckling av infrastruktur i landskapet. Det kan då också som följd leda till att intäkter i regionen investeras och placeras i andra länder, regioner och områden utan något som helst intresse av att bidra med skatteintäkter till förvaltning av exploaterat område och hållbar utveckling i området.

Externa aktörer utan hänsyn till den lokala samhällsutvecklingen kan också bidra till överdrivet nyttjande av resurser och ökning av exempelvis användande av vattenresurser, avloppshantering, elektricitet m.m. Vid planering av ekoturism med en ökad användning av ovan resurser är det därför alltid viktigt att förutse så användande av resurser inte leder till ett ekologiskt problem för det lokala samhället eller för det skyddade området.

Destinationer, skyddade områden och naturområden med ökat antal besökare kan också få problem med trängsel. Turister konkurrerar med invånare om utrymmet på destinationer och påverkar den kulturella upplevelsen för både lokalbefolkning och besökare intresserade av att uppleva kultur och natur. Vid trängsel på en destination påverkar detta också upplevelsen och bestämmer vilken typ av besökare som attraheras. Exempelvis så kan ekoturister påverkas om de inte upplever tystnaden av naturen, eller andra förväntade landsbygdsupplevelser. Den positiva upplevelsen av besökaren kan då minska och

påverkar hur han eller hon berättar vidare om området för andra vilket kan få effekter som en del av marknadsföringen för en destination.

Vid planering för ekoturism är det viktigt att beakta ovan nämnda hot för att veta om man kan utveckla destinationen för ekoturism och planera för att en del av intäkterna ska stödja utveckling för att minska hot och problem som påverkas av den ökande turismen och samtidigt bidra till förvaltning av det skyddade området (Drumm A. & Moore A. 2005).

3.7 Rural destinationsutveckling, utveckling av naturturism och ekoturism

Trender i Sveriges destinationsutveckling är att naturturism ökar just nu som lärorika, aktiva semestrar med det ökade allmänna intresset för miljö och "må bra" resor. (European Tourism Research Institute - ETOUR: <http://www.miun.se/Global/Forskning/Center%20och%20institut/ETOUR/Faktablad%20Etour%20webben.pdf>: 20120325)

Destinationer i rurala landskap nära landsbygden, d.v.s. icke urbana landskap, är ofta attraktiva platser för turister att besöka. De kan dock vara känsliga för förändring vad gäller turism då en utveckling av denna kan ställa krav på förändringar i miljön. Dessutom kan utveckling av turism bidra till en ändrad social struktur och ekonomi, positivt som negativt. Det är svårt att mäta rural turism i antal övernattningar, som ofta är ett stort jämförelsetal för turismutveckling, och många besökare är dagsutflykter från urbana områden. Andra kan använda sig av allemansrätten och övernatta i naturen.

Då man planerar för naturturism är det viktigt att ta hänsyn till de enskilda turisternas efterfrågan på destinationen. Det är ofta destinationer bildas i samverkan med olika offentliga institutioner/kommuner för att utveckla det lokala näringslivet för turism. En ökad turism brukar relateras med att skapa nya arbetstillfällen som med tillströmning av ekonomi kan vända nedåtgående utvecklingstrender för exempelvis landsbygdsområden och samtidigt bidra till en attraktiv boendemiljö (Bohlin, M. & Elbe, J. 2011, <http://www.naturvardsverket.se/allemansratten> 20120406).

För en lyckad turismutveckling behövs också strategisk platsmarknadsföring eller geografisk marknadsföring för att konkurrera på en global marknad. Denna blir lyckad i ett samspel med samhällets utveckling som exempelvis tillgång till kommunal tillförlitlig infrastruktur med tillgång tjänster och produkter, utformade erbjudande för att stimulera de olika tjänsterna och produkterna samt med marknadsföring av destinationens unika kvaliteter. Det förekommer konkurrens mellan destinationer och därmed också kopiering

av framgångsrika koncept och många unika kvaliteter kan förlora sitt värde eller tappa det unika (ibid).

I kommunal planering saknas ofta planering för turism. Kommuner ansvarar för planering av markanvändande och allmän samhällsutveckling i sin kommun som i sin tur kan stå i resurskonflikt med planering för och utveckling av turism om det inte integreras i den ekonomiska planeringen. I den kommunala fysiska planeringen vill man optimera resursförbrukningen och utveckla för turism med målet minsta möjliga påverkan på miljön, och planering för bärförmåga innan miljö tar skada.

Vid utveckling av turism i landsbygden är det viktigt att engagera lokalbefolkning, småföretag och andra intressenter i planeringsprocessen för att förstå om destinationens näringsliv har möjlighet eller kapacitet att bidra till planeringsarbetet. Här bör man också delge visioner för att få entreprenörer att se sin nytta och vinst med sin eventuella satsning. Då man inspirerar de som är starka ledare med visioner för utveckling av destinationen kan man inspirera till lokal anknytning och samarbete med lokalbefolkningen. Ledarens roll är viktig för översyn av många olika intressenters åsikter om utveckling. (Murphy enligt Bohlin, M. & Elbe, J. 2011).

Enligt *Murphy och Murphy* bör en destination ha vetskap om och ha rätt föreställningar om kundens förväntningar vid sitt besök. Man bör också ha ambitioner vad gäller servicenivå och värdskap och hålla vad man lovar för destinationen innan, under och efter kundens besök. För att bibehålla detta krävs det att man hela tiden jobbar vidare med planering framåt för utveckling av: 1) organisationen med dess ledarskap, 2) destinationen och 3) uppföljning av besökare (fritt utvecklat från Bohlin M. & Elbe J. 2011).

Planering för destinationer är ett område som är eftersatt då turistdestinationen har en svag ställning lokalt och regionalt. Det kan bero på att kunskapen saknas om hur turismens villkor och hur branschen fungerar, hur destinationens organisation med rollfördelning ser ut. Det kan också bero på kunskapsbrist om planering, samarbeten och finansiering för destinationsutveckling. En lyckad samverkan av ovan faktorer vid planering för turism bidrar till en långsiktigt hållbar utveckling. Varumärkesutveckling eller "branding" hjälper destinationer att marknadsföra sig kring utarbetade värderingar och kvaliteter. Många hållbara turism-utvecklingsprojekt har utvecklats med en botten-upp styrd ledning, och lokalbefolkningen har varit medverkande i utvecklingen från början för att ta fram lokala värderingar. Endast marknadsföring av en destination är dock inte tillräckligt för att lösa en destinations problem (Page, S. & Connell, J. 2009; Bohlin M. Elbe J. 2011).

En rural turistdestination kan erbjuda ett vitt spann av upplevelser som kan vara allt från väldigt organiserat, mer kommersialiserat, eller upplevelser som är mer upp till vad man själv gör det till och utan kommersialisering. Som Sharpley och Sharpley anser så är rural turism en ekonomisk aktivitet som både är beroende av och exploaterar landsbygden (Page, S. & Connell, J. 2009).

I Europa kan rural turism uppfattas lite olika och det generella perspektivet är att det uppfattas som en billig lösning av turism. Hållbar turism i rurala områden attraherar också en förmögen och utbildad målgrupp. Trenden visar också att hälsa och intresse för uteliv och naturen ökar i samband med att marknadsföring av de rurala destinationerna ökar och utvecklas. Den populäraste aktiviteten som ökar mest enligt Page & Connell (2009) är vandring på landsbygden (Page, S. & Connell, J. 2009).

Positiva ekonomiska effekter av rural turism kan vara en ökad aktivitet för de lokala näringarna som i sin tur leder till fler arbetstillfällen och inspirerar till fler investeringar i området m m. Detta får i sin tur också positiva effekter för den sociala och kulturella utvecklingen som underbyggs med en stolthet av lokalbefolkningen. Det gynnar då området med ett utbyte av kulturer samtidigt som det bidrar till ökad ekonomi och bättre välfärd. Genom ökad ekonomi kan det också bidra till att det genererar mer resurser för bevarande av viktiga naturområden, eller utveckling av reservat, om medel styrs och planeras för detta. Med hjälp av kommunikationsmedel får man också möjligheten att utbilda och skapa en bättre kunskap, medvetenhet och därmed omsorg av miljön och naturen. (Page, S. & Connell, J. 2009). De negativa ekonomiska effekterna är att de kan skapa ett beroende av inkommande turism som kan vara okontrollerbar med påverkande omvärldsfaktorer som klimat, politik och ekonomi. En annan ekonomisk effekt som bör planeras för är att det vid säsongs-baserade upplevelser kan skapa deltidsjobb som lockar personer med lägre kunskap och påverka kvaliteten på värdskapet.

Vad gäller en socio-kulturell negativ inverkan den kan ha så kan det vara exempelvis utökad trafik, periodvis trängsel, ökad brottslighet och konkurrens av den lokala identiteten med många inflyttade. För naturen så kan det bli mer stressat som kan ta skada då det kan behövas utvecklas för att hantera en ojämn turism och besökare under en kort tid för destinationen. Ökad turism leder också till ökade utsläpp som påverkar den biologiska miljöns utveckling. (Page, S. & Connell, J. 2009)

Vid rural destinationsutveckling är det viktigt att vara medveten om att det kan vara externa drivkrafter som kan leda utvecklingen som kanske inte förstår den lokala kulturen, befolkningen eller deras värden och värderingar. För att lyckas med rural turismutveckling behövs det också planeras för att ta vara på möjligheten att bevara turismintäkterna lokalt i den administrativa regionen, erbjuda boendemöjligheter i området och andra faciliteter som underlättar för turister att spendera längre tid på destinationen. I litteraturen understryks att innovation är en nyckelfaktor för att lyckas, och för att få ett brett perspektiv på lokala effekter som lokala företag kan möta och behöva hanteras vid en rural turismutveckling. Det kan gälla att det ligger perifert i förhållande till infrastruktur till att det kan vara väldigt säsongsb beroende och väderberoende. Entreprenörskap och innovation med nätverkande, samarbeten och offentligt stöd är nyckelfaktorer som kan hjälpa turismen på landsbygdens och dess värde. (Page, S. & Connell, J. 2009).

Rurala områden som är viktiga att bevara drivs ofta fram av lokala icke vinst-drivande organisationer. Efter deras insats följer en rad inventeringar samtidigt som man söker lokala åsikter i processen för eventuellt bevarande. När det väl bestäms att området ska bevaras, följer en rad olika åtgärder med det beslutet. Ansvarig myndighet ser till att det planeras för parkering, eventuellt utställningshus, vandringsleder, rastplatser, informationstavlor, avgränsningar m.m. så att området görs tillgängligt och planerat för att underlätta utveckling och bevarande av området. Utveckling av rurala områden, framförallt i Sverige, leder inte alltid till en ekologisk och ekonomisk hållbar utveckling då varken volontärer, intresseorganisationer, offentlig verksamhet eller för den delen besökare tillför något ekonomiskt värde till rurala områden som ska skyddas. Den faktiska ekonomiska skattevinst som rural turism tillför det lokala området p.g.a. ökat antal besökare styrs inte alltid för att hjälpa exempelvis markägare och lokala invånare. Det skulle kunna utveckla de naturliga och kulturella resurserna för eventuell ökad turism med hänsyn till exempelvis slitage och erosion. (Gössling, S. 2006).

4 Resultat och analys

I resultat och analys utvecklas tre frågeställningarna viktiga att besvara för att uppnå studiens syfte. Med teoretisk referensram och inspiration från genomförda intervjuer, enligt diskussions-underlag i Bilaga 1, återges i detta kapitel en diskussion under varje respektive frågeställning, för att besvara syfte.

4.1 Vilka förutsättningar och friluftsupplevelser erbjuder natur, landskap och infrastruktur i Kristianstad Vattenrike för en hållbar destinationsutveckling?

Kristianstad Vattenrike erbjuder ett naturlandskap med många olika naturtyper och besöksmål och det sägs finnas allt utom fjällmiljöer över dess areal på drygt hundratusen hektar. Kristianstad Vattenrike lever enligt teorin upp till bestämmelserna hur ett biosfärområde ska arbeta och jobbar med ledorden 1) bevara, då de jobbar mycket nära naturvårdare, 2) utveckla, då de har ett bra samarbete med markägare (bl a C4 teknik) och gör löpande försök att engagera lokala intressenter och näringsliv för en ekonomiska och social hållbar samhällsutveckling och 3) stödja, med information, kommunikation, utbildning och miljöövervakning som följs upp löpande i möten med förvaltare och naturvårdare. På många ställen är friluftslivet utvecklat med fågeltorn, vattenleder, spångade/ospångade vandringsleder och tillgänglighetsanpassade utemiljöer med några utemuseum. Mål för utveckling av infrastruktur inom Vattenriket för t.ex. badplatser har tagits fram för att erbjuda säkra badplatser, bra service, rena stränder, moderna toaletter och miljövänlig avfallshantering.

Ur tillgänglighets-aspekt med kommunikation och transporter för att nå Vattenriket så ligger det bra till med nära anslutning till Naturum Vattenriket med bara 300 meter från tågstation i Kristianstad. För närvarande byggs det också för att utveckla Kristianstadslänken som är ett busstrafik-stråk som ska göra det enkelt att ta sig kollektivt till, inom och från Kristianstad med målet att öka det kollektiva resandet. Detta kan också vilket bidra till att Naturum Vattenrike blir en mer central punkt i Kristianstad med ca 200 meter till busstationen. Åsas Pearces (Kommunikatör, Biosfärområdet Kristianstad Vattenrike) förhoppning är också ett utvecklat samarbete med Skånetrafiken till Vattenrikets olika rurala besöksplatser i kommunen (<http://www.kristianstad.se/sv/Kristianstads-kommun/Bo-Bygga/Kristianstadslanken/> 20130517).

Idag är 22 st besöksmål utmärkta enligt en utflyktsguide och anses vara relativt tillgängliga varav 7 st är tillgänglighets-anpassade även för rullstolsburna, vilket i praktiken också innebär tillgänglighet för familjer med barnvagn (Olofsson, P.; Magntorn K.; Pearce Å. (2012), Vattenriket en utflyktsguide, Biosfärområde Kristianstad Vattenrike, Andra upplagan, Davidsons Tryckeri). På samtliga rastställen finns sophantering och toaletter men enligt intervjuer är det önskvärt att utveckla och göra detta mer modernt och inbjudande (se bilaga 2). Det framgår dock att det skulle vara önskvärt att det skulle finnas mer frekvent och inte med så långa avstånd mellan. Det går att uppleva större delen av Vattenriket via bil, vandrandes eller cyklandes längs leder, större delen med häst och från vattnet per båt.

Det finns två båtar i Vattenriket som erbjuder upplevelser längs Helge å. En entreprenör i Vattenriket som har båtutflykter sägs jobba mycket med olika tematiska utflykter över året för att utöka säsongen och bidra till sysselsättning olika säsonger och årstider beroende på naturens sevärdheter för säsongen eller kulturella aktiviteter.

Det ges ingen möjlighet att låna eller hyra kanot någonstans längs Helge å för att uppleva vattenriket i kanot och de som önskar detta rekommenderas hyra utrustning från en entreprenör, Wetlandi, vid Ivösjön som ligger i grannkommunen Bromölla (<http://www.vattenriket.kristianstad.se/paddla/> 20130517). Här kan jag se ett möjligt utvecklingsområde. Om istället någon lokal entreprenör skulle uppmuntras till att utveckla kanotuthyrning åt besökare skulle detta kunna gynna den lokala ekonomin med möjlighet att styra medel till skyddsområdet, ett ökat ambassadörskap för det lokala värdet och därmed öka intresset för fler verksamheter att hjälpa en målgrupp som vill betala för att uppleva Vattenriket med, i det här fallet, kanot som medel.

I Kristianstad Vattenrike finns både föreningar och näringsliv som erbjuder naturupplevelser, vilket i vissa fall kan leda till konflikter då föreningar erbjuder upplevelser gratis som näringslivet tar, och måste ta, betalt för att det ska leda till lokal ekonomisk hållbar utveckling för näringslivet och dess bidrag med skatter och arbetstillfällen som gynnar den rurala utvecklingen.

Friluftslivets infrastruktur i Kristianstad Vattenrike råder främst under allemansrätten, med vissa undantag. Det har inte tillkommit några begränsningar i naturen för att det blivit ett biosfär-område utöver de som redan finns idag. Detta har underlättat för bl.a. utvecklingen av ledmarkering och skyltning m.m. som Naturum Vattenriket har ansvarat för i samverkan med biosfär-kontoret. De begränsningar friluftsliv och ekoturism i Vattenriket har är främst

de som regleras och redan har reglerats enligt naturreservats bestämmelser och regler enligt strandskydd.

Kristianstad Vattenrike är idag inte på något sätt planerat för zonerings av friluftsliv, rekreation och turism idag och landskapet präglas av att alla ska ha rätt till att vistas enligt allemansrätten på allmän mark i naturen om ej lokala, ej kända, föreskrifter förekommer.

Vad gäller den ekonomiska infrastrukturen för många skyddade områden är att de ofta är beroende av statliga medel för ett hållbart bevarande och support under en långsiktig hållbar utveckling. Detta p.g.a. att det behövs en uthållighet hos entreprenörer som vill satsa på långsiktiga verksamheter i området. Detta kan äventyras och fluktuera beroende på världsekonomin och dess villkor. Man kan tydligt se med olika projekt som som goda tider finansierar en rural utveckling, som t.ex. i intervju med Åsa Pearce nämnts, som Leader-projekt för utveckling av exempelvis friluftsliv och bevarande av natur medan det i sämre ekonomiska tider kan stramas åt och begränsa den hållbara utvecklingen av dessa projekts syften. Detta är viktigt att ha med i planeringen av friluftslivets och ekoturismens förutsättningar

Generellt, som tas upp i nästa fråga, är att det inte finns något tydligt ledarskap och offentlig infrastruktur över friluftslivet för Kristianstad Vattenrike och friluftslivet bör integreras för ekonomisk hållbar destinationsutveckling. Här finns möjligheter för utveckling av en social infrastruktur för att nå ut med området för att också se vinsten med den satsning och allt bra arbete som faktiskt görs i Kristianstad Vattenrike.

4.2 Hur planeras det för friluftsliv och ekoturism i Kristianstad Vattenrike?

Friluftsliv och en början till ekoturism har utvecklats efter ett personligt intresse av Sven-Erik Magnusson som 1989 tog tag i utvecklingen av friluftslivet i Kristianstad kommun som entreprenör. Det har lagt grunden för många besöksmål i Vattenriket idag och lockar både lokalbefolkning och tillresande till vistelse i naturen. Ett bra samarbete har växt fram med bra kontakt med flertalet markägare och andra intressenter som föreningar för att bevara, utveckla och stödja utvecklingen av Kristianstad Vattenrike och dess naturvärden.

Under hösten 2007 genomfördes en kultur-och fritidsvaneundersökning i Kristianstad kommun där det visade sig hur många kommuninvånare som använder sig av kommunens friluftsliv i form av motionsspår, vandringsleder, insjöbadplatser och

badplatser vid kusten. Bl a visade det sig att 12 % har någon gång per vecka använt sig av kommunens motionsspår. Efter denna undersökning togs också fram åtgärder och mål med utveckling av badplatser både vid den 42 km långa kusten och vid insjöar med målet att erbjuda en säker badplats, bra service, rena stränder, moderna toaletter och miljövänlig avfallshantering.

För att nå dessa mål har ett fritids- och idrottspolitiskt program antagits fr o m 2009 och inspirerar till en planering för att regelbundna prover på badvatten tas, tångrensning, byte av torrtoaletter till moderna, säkerhetsanordningar och rutiner som regelbundet ska ses över, tillgänglig miljövänlig avfallshantering på samtliga badplatser ska finnas, samarbete med andra intressenter som kan medverka i det nationella och internationella arbetet med utveckling av badmiljöer (Jungbeck, K 2009). Detta program har inspirerats av att Kristianstads kultur- och fritidsförvaltning 2003 tog fram en badplan som använts för att kartlägga badplatser med en form av matris. Denna matris förhindrar tidigare naturvårdande akutinsatser, kartlägger och styr hur olika badplatser ser ut idag och bygger på att man för vare badplats går man igenom en matris med ett drygt 20-tal ”verksamheter” eller aktiviteter för kartläggning, som rör badvatten, information, naturvård/skydd, sanitet, tillgänglighet, säkerhet och rastplats/grillplats. För varje verksamhet sätter man upp kriterier för vad badplatsen ska innehålla, aktuellt innehåll och förändringsbehov. Enligt matris framgår också tidpunkt denna ev. förändring ska göras och beräknad materialkostnad. Matrisen togs 2003 fram av Mats Gustafsson och dåvarande turistchef Tommy Gustafsson efter deras studiebesök i Halmstad där kommunen tagit fram ett embryo till matrisen som nu bidragit som inspel till biosfärområdet Vattenriket. Nu involveras 7-8 förvaltningar i Kristianstad kommun årligen i matrisen för utveckling av badplatser. Enligt Mats Gustafsson på Kristianstad Kommuns kultur- och fritidsförvaltning har denna badplan varit både rolig och lätt att förstå i många olika förvaltningar, med ett stort personligt åtagande av alla involverade. Mats tror också att den går att använda i ”verksamheter” i övriga friluftslivet som inte är badplatser (M. Gustafsson 20130429).

Denna matris har potential att anpassas för ett lika tvärsektoriellt arbete för övrigt friluftsliv även vid utveckling av ekoturism i Kristianstad. Man har god erfarenhet av den med ett högt engagemang vid implementering för badplatser med positivt ambassadörskap.

Ett bra samarbete mellan sektorerna Kommunikation och tillväxt (turism) och Kultur- och fritidsförvaltningen kan i utveckling av denna plan göra naturen än mer tillgänglig för nationella som internationella besökare.

I övrigt har förvaltningen av friluftsliv agerat lite på akutinsatser, där man inte direkt haft någon plan utan efter behov och efterfrågan förvaltat friluftslivets, och dessutom turismens förutsättningar för att det ska utvecklas upplevelsemässigt med målet att attrahera fler besökare med en mer säker, trygg, tillgänglig och upplevelserik natur. Det bidrar till att Kristianstad inte riktigt hittat sin identitet att kommunicera. Kristianstad kommun, liksom många destinationer i Sverige, vill profilera sig som en matdestination, och vill göra kopplingen till närproducerat på en landsbygd som är en del av Kristianstad Vattenrike. En profil som matdestination är väldigt populär att lyfta fram av många destinationer idag och kan bli svår att kommunicera och kan leda till att man samtidigt missar kommunicera andra unika värden, som Kristianstad kommun faktiskt har med Vattenriket.

Kristianstad Vattenrike anser inte idag att turism, med det relativt låga antal besökare den bidrar med idag, är ett stort problem som kan bidra till förstörelse av skyddade naturmiljöer i Vattenriket. Det upplevs vara ett område som man vill utveckla, men att ingen direkt äger frågan, eller vet vem som äger den för Kristianstad Vattenrike. Det behövs ett ledarskap för att utveckla dessa naturliga värden i destinationen för fler kommande besökare.

Eva Berglund som är turiststrateg för *Kommunikation och tillväxt* i Kristianstad Kommun menar att ansvar för utveckling av ekoturism för Kristianstad Vattenrike ligger på Biosfärområdet Vattenrikets ansvar där Kommunikation och tillväxt blir involverad först när allt är planerat för att spridas. De är dock med i projekt för att tillsammans engagera fler företagare att utveckla produkter och paketera erbjudande för besökare.

Åsa Pearce är kommunikatör för Kristianstad Vattenrike och jobbar i frågan med att involvera företag i olika projekt i att stödja näringsliv och föreningsliv för att utveckla utbudet av ekoturism i Kristianstad Vattenrikes friluftsliv. Hon upplever att det allmänna intresset av entreprenörer är lågt, då det anses vara svårt att satsa och många inte har muskler för den långsiktiga satsning det innebär. En satsning de gör nu har högt deltagande där de infört ett koncept där de bjuder "Biosfärambassadörer", som arrangeras i samarbete mellan Vattenriket och vänföreningen Vattenrikets vänner, för att utbilda näringsliv, föreningsliv och privatpersoner som träffas i regelbundna aktiviteter för en lokal anknytning med Vattenriket. Tanken är att denna utbildning ska inspirera till ny produktutveckling för upplevelser som kan bildas i nätverket, där resultatet hoppas bli att fler entreprenörer skapar upplevelser och planerar för besökare i samverkan (<http://>

www.biosfaromrade.org/mab2009/images/stories/Inbjudan_vt2013.pdf 20130521, Intervju Å. Pearce 20130429).

För planering av friluftsliv och inte minst ekoturism så är man beroende av tre parametrar för att lyckas planera destinationen därefter. Politisk vilja, framkomna forskningsresultat och marknadskrafter. I Kristianstad Vattenrike har man fått en politisk bekräftelse med utnämningen som biosfär-område. Man har också uppnått ett högt engagemang för naturvård och forskning om naturvård i området med ett högt engagemang av skötselorganisation och till stor del markägare (bl.a. C4 teknik som kommunalt bolag) som kan vara ett väl så stort värde för att den politiska viljan ska bibehållas. Vad gäller marknadskrafter så har de bara ett tiotal aktiviteter av entreprenörer (enligt <http://www.vattenriket.kristianstad.se/turism/> 20130520) som engagerar sig för turism och rekreation i området, vilket anse vagt för denna destination (Intervju Å. Pearce 20130429).

Idag är Kristianstad Vattenrikes planering för friluftsliv och ekoturism beroende av offentlig finansiering och den politiska viljan att utveckla området. Då politiskt intresse för utveckling kan gälla utveckling av turism, utökad sysselsättning och att minska sjukskrivningar och övriga vårdkostnader kan jag se att den politiska viljan är till stor grad beroende av att de andra parametrarna utvecklas, med exempelvis forskning och rön om utövande av hur friluftsliv bidrar till bättre hälsa och natur och hur ett ökat engagemang av inspirerat näringsliv leder till ökad sysselsättning som uppmuntrar den fortsatta politiska viljan. Jag kan se en potentiell utveckling av marknadskrafter och näringsliv för varje besöksmål inom Kristianstad Vattenrike. Med olika teman anpassade över året för spridning över olika säsonger kan man utveckla paketerade naturnära upplevelser för tillresande ekoturister som leds av engagerade lokala entreprenörer. Det finns potential att inspirera till utveckling med det ambassadörskap av lokalbefolkning som föreligger för Vattenriket. Men det kräver entreprenörer, engagemang och framförallt ett tydligt ledarskap för att driva detta framåt med kommunens och eventuellt regionens finansiering i ryggen.

Om man analyserar resultat från några av de principer för ekoturism framtagna av FN 2002 i relation till planering för friluftsliv och ekoturism i Kristianstad Vattenrike så jobbar man redan mycket med att utbilda besökaren om betydelsen av bevarande av området med en stark lokal förankring, de inspirerar till löpande miljömässiga, sociala studier samt övervakning för att bedöma och lindra effekterna vid planering av ekoturism inom biosfärområdet tillsammans med c4 teknik. De säkerställer idag att turism inte överstiger

socialt och miljömässigt acceptabla gränser för förändring, även om vissa tider på året kan vara välbesökta vid händelser som exempelvis häckande tranor.

I övrigt ser jag möjligheter att utveckla övriga principerna vid planering för ekoturism samarbete med ansvarsfulla företag kan tillgodose lokala behov och bidra till bevarande samtidigt som en anpassad zonerings av turism och anpassning för besökare kan tillgodose behov för olika målgrupper. Med Biosfär-kontorets mandat att säkerställa LAC och acceptabla gränser för förändring tror jag det kan bli mycket lyckosamt att engagera näringslivet för utveckling av upplevelser för ekoturister i en acceptabel förändring.

Varför man ska profilera och planera och engagera näringslivet kring Kristianstad Vattenrike är för att ekoturism i Sverige just förknippas med lugn och ro. Tittar man på svenskars syfte med resan år 2011 (Tillväxtverket 2012) ser man att av de fritidsresor som räknas för inhemsk turism med övernattnings inom Sverige är 15,6 procent med syftet lugn och ro/avkoppling. Detta anser jag som en stor målgrupp att profilera Kristianstad Vattenrike för och erbjuda just ekoturism i ett område med lugn och ro/avkoppling (Tillväxtverket 2012). Enligt Tillväxtverket (2012) uppgår fritidsresande för utgående turism med övernattnings i utlandet till 22,5 procent med syftet lugn och ro/avkoppling, en målgrupp man kan vända för att stanna och semestra i Sverige. Utländska besökare visas ur ett annat perspektiv i Tillväxtverket (2012), där man samlat data av utländska flerdagsbesökare i Sverige där 20 procent har vandrat i skog/berg. Detta kan direkt relateras till en målgrupp för ekoturism (Tillväxtverket 2012).

Söker man "ekoturism lugn och ro" på Google sökmotor får man många svenska träffar vilket förstärker att ekoturism anses i Sverige förknippas med just lugn och ro.

4.3 Varför ska zonerings användas som medel för att planera hållbara destinationer för friluftsliv och ekoturism?

Zonerings upplevs generellt att sakna definition i Sverige och även eftersatt i planeringen för friluftsliv och ekoturism. Rural destinationsutveckling med hållbart friluftsliv för turism är beroende av ett välplanerat och tillgängligt friluftsliv samtidigt som det också ska begränsas med hänsyn till naturens acceptabla gränser (LAC). Zonerings öppnar möjligheter för styrning och planering för detta.

Med zonerings styr man så att det finns ett utbud för olika målgrupp i friluftslivet eller för ekoturism och ges möjlighet för planering av upplevelser i olika grader från lugn och stillhet till aktiva gruppaktiviteter i naturen. Med zonerings kan man erbjuda purister, neutralister

och urbanister förutsättningar att tillgodose sina behov utan att överskrida en rekreativ bärkraft. Med zoner av friluftslivet enligt biosfär-områdes indelning i områden så kan *kärnområden* vara lämpade för purister. En *buffertzona* är lämpad för neutralister medan en *utvecklingszon* kan vara mer lämpad för urbanister med ett utbud av ekoturism-entreprenörer som paketerar naturupplevelser för individer och grupper.

I Kristianstad Vattenrike skulle de områden som idag utgör natur- eller kulturresevat utgöra kärnområden som planeras för att vara enklare att uppleva från en buffertzona eller utvecklingszon med olika grader av infrastruktur och utbud av faciliteter och tillgänglighet. På så vis hanterar man naturens och friluftslivets bärkraft tillsammans för en rekreativ bärkraft för varje zon, vilket påminner om sättet att planera friluftsliv och ekoturism enligt Recreation Opportunity Spectrums planering för zoners tillgänglighet för att möta olika målgruppers behov från stillhet för purister till livliga grupper av sociala urbanister.

Zoner är inget styrmedel som används idag för att utveckla och förvalta Kristianstad Vattenrike, och knappt ens i Sverige. Respondenter till genomförda intervjuer visste inte före mitt besök hur man kunde använda det för planering av friluftsliv eller turism i zoner. Enligt biosfärområdes bestämmelser visas det tydligt att zoner ska planeras för.

En planering i olika zoner för naturen kan underlätta för företag och ekoturism-entreprenörer att forma produkter som efterfrågas i utvecklingsområden såväl som intäkter som denna ekoturism genererar ämnas till naturvård och hållbar utveckling och förvaltning av områdets naturliga och kulturella värden. Med kommunikation så får då varje zon sina unika värden och kan fungera likt ett "pist-system i skidbackar" med svårighetsgrad eller lämplighetsgrad anpassat för besökare. En zoner av ekoturism inspirerar näringsliv som satsar lokalt för en rural destinationsutveckling och kan dessutom bidra till att lokala som nationella beslutsfattare har lättare för att ta beslut om friluftslivets fortsatta bevarande och utveckling med en turismnäring. Denna näring genererar i sin tur fler arbetstillfällen i området och i bästa fall ökad internationell turism med tillskott av skatteintäkter för att bistå även en social hållbar utveckling och infrastruktur lokalt.

5 Slutsats

I denna studie har jag tagit upp viktiga förutsättningar för hur man kan planera och zonera en destination för friluftsliv och ekoturism.

En slutsats jag kommit fram till är att det idag inte uttalat planeras för zonering av friluftsliv och ekoturism i Kristianstad Vattenrike, eller ens i Sverige med något undantag. Jag ser det som en eftersatt modell i hela Sverige generellt som man saknar kunskap och erfarenhet om. Jag tror det är viktigt att komma med en svensk definition av vad zonering innebär för friluftsliv respektive ekoturism i Sverige, för att det enkelt ska implementeras och kommuniceras på ett enkelt sätt i en adaptiv planering med olika typer av skyddsområdets restriktioner och med utveckling av den svenska allemansrätten.

Ett enda praktiskt exempel beskriver arbete enligt ROS därmed zonering av friluftsliv vilket framgår enligt Naturvårdsverkets rapport för Fulufjället. I Fulufjället ses zonering som framgångsrikt på många sätt som resultat av planering av friluftslivet. Här har en modifierad zonering enligt ROS och zonering enligt biosfärområde utvecklats i området. De har här delat in fyra olika zoner med uppnått resultat med minskande antal besökare i mindre tillrättalagda områden medan de mer tillrättalagda områden har fått ökande antal besökare. Det kan vara resultatet av att här har besökarna kunnat erbjudas ett spektrum av möjligheter med indirekt planering för purister som önskar lugn och ro och mindre tillrättalagd natur med mindre möten, liksom neutralister och urbanister som tål och kanske förväntar sig mer tillrättalagd natur och i en gemenskap med andra för upplevelse av olika spektrum. Enligt undersökning för Fulufjället så lockar de en mer urban målgrupp i sin helhet vilket kan vara resultatet av deras ökning av mer tillrättalagda områden. Jag kan tro att Kristianstad Vattenrike kan stå inför samma möjlighet. Här kan kärnområdet utgöra exempelvis naturreservat eller ett biotop-skyddsområde som ändå redan idag ska skyddas och bevaras med miljöövervakning, medan man i en buffertzoon runt detta område ger möjlighet för forskningsstationer med miljöövervakning, utbildning, träning och föreningsverksamhet och eventuellt lite samverkan med turism för att vidare i utvecklingsområde erbjuda ett brett utbud av turism och rekreation tillgängligt för målgrupper som urbanister (Naturvårdsverket 2005b).

Med denna planering och zonering av friluftsliv ger detta möjlighet för entreprenörer att erbjuda ett utbud för ekoturister i en utvecklingszon och i viss mån i samverkan med

forskningsstation i buffertzonen. Vid samarbete med dessa entreprenörer sluts avtal om att del av den ekonomi som omsätts av dessa entreprenörer ska styras för miljöövervakning och naturvårdsinsatser som utveckling eller ersättning för vård av slitage i främst kärnområde och buffertzonen, men också utvecklingszon (egna reflektioner som styrks av Bladh G. & Sandell K. red. 2003; Emmelin et al 2010). Genom att erbjuda planerad infrastruktur som urbanister kan efterfråga i Kristianstad Vattenrike idag kan området få tillökning av ekonomi för vidare skötsel. En lyckad insats som de gjort idag är hyra ut ovanvåning av Naturum Vattenriket till en restaurang som drar många lunchgäster, många säkert i form av urbanister. Här kan man utveckla lunchgästernas besök med lite information om vad man kan uppleva i området zonerat för urbanister. Vidare efter undersökning kan man också veta mer om vad de mer önskar av sitt besök eller återbesök av Naturum Vattenriket. Det är extra viktigt i rurala destinationer som är välbesökta under eventuell säsongsberoende turism. Enligt de intervjuer jag genomfört i denna studie upplevs dock inte att för många besökare bidrar till slitage. Jag anser dock att det är viktigt om man vill attrahera besökare att man i Kristianstad Vattenrike har en plan för att inte överskrida den rekreativa bärkraften på vägen till fler besökare.

Med genomtänkt och tvärsektoriell planering för offentlig sektor, föreningsliv, näringsliv och privatpersoner kan man förstå olika behov och därmed styra besökare och koncentrera olika målgrupper för ändamål i olika zoner. Jag kan tänka att en modell som badplanen som används idag kan utvecklas för hela friluftslivet och integreras med turismens villkor.

Jag tror att med lyckad kommunikation att man kan erbjuda naturupplevelser med de naturresurser som erbjuds i Kristianstad Vattenrike och att det då blir ett bra tillskott i ekonomin som blir medel för förvaltning av naturen och leder till skatteintäkter för att bidra till den sociala utvecklingen lokalt i Kristianstad Kommun. Jag tror att ekoturism kan utvecklas men behöver göras genom att fråga brukare i friluftslivet och med mer målgrupps-anpassad utveckling till skillnad från produktutvecklande friluftsliv som planeras för idag. Det kan möjligtvis gå hand i hand, men mer planerat utefter behov och efterfrågan.

Jag styrker Emmelin et al (2010) och deras resonemang att det är viktigt att kommunicera ut information om zoner och dess effekter på ett tydligt sätt för olika målgrupper på olika sätt, både med fokus på möjligheter (ROS) och begränsningar (LAC) i naturen, om det gäller enligt ROS eller enligt ett biosfärområdes bestämmelser.

Med en genomtänkt plan för kommunikation av zoner, biosfärområdet, LAC och rekreativ bärkraft av friluftslivet i Kristianstad Vattenrike kan man förstärka budskapet med den ansvarsfulla förvaltning av destinationens friluftsliv och ekoturism som görs samtidigt som man inspirerar till fler samarbeten för en tillgänglig, ekologisk, social och ekonomisk hållbar utveckling av destinationen. Endast genom att göra rätt, eller fel, enligt besökarens förväntningar kan man påverka deras storytelling för sin upplevelse.

Jag uppmuntrar Kristianstad Vattenrikes initiativ i samarbete med vänföreningen Vattenrikets vänner som utvecklat ett koncept för biosfärambassadörer som stärker det lokala ambassadörskapet och eventuellt kan leda till en tvärssektoriell utveckling av det rurala friluftslivet och ekoturism.

Jag rekommenderar med föreliggande abduktivt utvecklade teorier, resultat med analyser i föreliggande studie att Kristianstad Vattenrike ska planera för ett zonerat friluftsliv och på så vis lyfta upp möjligheter för ekoturism-entreprenörer att utveckla utbudet i Vattenriket för en utveckling av varje typ av besökarens upplevelse.

Avslutningsvis vill jag inspirera till vidare forskning som kompletterar denna studie med en nationellt förtydligad definition av zoner för friluftsliv och eventuell ekoturism. Utförda intervjuer stärker att kunskapen om hur zoner kan användas för planering av friluftsliv och ekoturism är okänd.

Med en förtydligad definition av zoner för friluftsliv och ekoturism kommer det vara enklare att kännetecknas med, och enklare att planera för zoner av friluftsliv och ekoturism likadant över hela landet. Framförallt kommer det att vara lätt att förstå för tvärssektoriell planering av friluftsliv och ekoturism i Sverige med svenska förhållanden.

Källförteckning

Litteraturförteckning

Bohlin M.; Elbe, J. red (2011): Utveckla turistdestinationer - Ett svenskt perspektiv, Liber AB, Malmö

Drumm A.; Moore A. (2005): "Ecotourism Development: A Manual for Conservation Planners and Managers: An introduction to ecotourism planning", 2nd ed., The Nature Conservancy, Arlington, Virginia, USA

Emmelin, L.; Fredman, P.; Lisberg Jensen, E.; Sandell, K. (2010: Planera för friluftsliv: Natur, samhälle, upplevelser. Carlssons bokförlag, Stockholm

Epler Wood, M. (2002): Ecotourism: Principles, Practices and Policies for Sustainability, United Nations Publication, ISBN 92-807-2064-3

Esaiasson P.; Gilljam M; Oscarsson H; Wängnerud M (2007), Metodpraktikan : konsten att studera samhälle, individ och marknad, 3. uppl., Stockholm, Norstedts juridik

Gössling, S. (2006): Ecotourism in Scandinavia: Lessons in Theory and Practice, CABI Publishing

Hallanaro, E-L.; Pylvänäinän, M (2002): Nature in Northern Europe: Biodiversity in a changing environment. Nord 2001:13, Nordic Council of Ministers, Copenhagen

Kustvall Larson F. & Kustvall Larsson V. (2010): Vattenriket och andra naturpärlor - utflyktsguide till nordöstra Skåne, Adoxa förlag, Lidingö

Olofsson P, Magntorn K, Magnusson S E (2005): Skånes natur (Årsbok 92): Vattenriket, Naturskyddsföreningen i Skåne, Wallin & Dalholm Boktryckeri, Lund

Page, S.; Connell, J. (2009): Tourism: a modern synthesis - 3rd ed., C&C Offset, China

Patel R.; Davidson B. (2011): Forskningsmetodikens grunder : att planera, genomföra och rapportera en undersökning, Upplaga 4, Lund, Studentlitteratur

Paulsson, U. (1999): Uppsatser och rapporter - med eller utan uppdragsgivare, Lund, Studentlitteratur

Sandell K., Sörlin S. (2008): Friluftshistoria - Från >>hårdande friluftslif<< till ekoturism och miljöpedagogik, 2a uppl. (red)), Printing Malmö

Stenseke M. (2013): Forskningsprogrammet Friluftsliv i Förändring, Planering och förvaltning av friluftslivet i Kinnekulle: En studie av hur rekreationsaspekter beaktades i naturvårdsprojekten i området under 2000-talets första decennium, Rapport 24

Widerberg K (2002): Kvalitativ forskning i praktiken, Lund, Studentlitteratur

Wigblad R (1997): Karta över vetenskapliga samband, Lund, Studentlitteratur

Skriftliga källor

Biosfärkontoret (2013): Vattenriket i fokus 2013:01, ISSN 1653-9338, http://www.vattenriket.kristianstad.se/fokus/pdf/2013_1_VB.pdf

Bladh G.; Sandell K. red. (2003), Ett koncept och en kontext: Biosfärområden i Sverige? - Arbetsrapport nr. 15, Karlstads universitet

Jungbeck, K (2009): Fritids- och idrottspolitiskt program, Kristianstad Kommun, Kultur- och fritidsförvaltningen Kristianstad, GL Tryck

European Tourism Research Institute - ETOUR: <http://www.miun.se/Global/Forskning/Center%20och%20institut/ETOUR/Faktablad%20Etour%20webben.pdf>: 20120325

Naturum Vattenriket (2010): Mitt i Kristianstad - Mitt i Vattenriket (2010), ISSN 1653-9338 Vattenriket i fokus 2010:05, Davidsons Tryckeri, Växjö

Naturvårdsverket (2005a): Planering och förvaltning för friluftsliv - en forskningsöversikt
Naturvårdsverket (2005b): Friluftsliv och turism i Fulufjället, Före - efter nationalparksbildningen

Söelund E. (2011): Upptäck Skåne - en guide för hela året, Ica bokförlag

Tillväxtverket (2012): Fakta om svensk turism 2011 - Turismens effekter på ekonomi, export och sysselsättning samt volymer, beteenden, utbud och efterfrågan, Fakta & Statistik, ISBN: 978-91-86987-51-0, Stockholm

Olofsson, P.; Magntorn K. Pearce Å. (2012): Vattenriket en utflyktsguide, Biosfärområde Kristianstad Vattenrike, Andra upplagan, Davidsons Tryckeri

Internetkällor

Biosfärområde Kristianstad Vattenrike: <http://www.vattenriket.kristianstad.se/verksamhet/20130508>, <http://www.vattenriket.kristianstad.se/utställning/vattenrikt.php> 20130517

Kiruna kommun: <http://www.kommun.kiruna.se/upload/5697/Planbeskrivning%20UTST%20C3%84LLNING%202.pdf> 20130503

Naturvårdsverket: <http://www.naturvardsverket.se/allemansratten> 20130406

Sveriges Radio: <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=98&artikel=3935965> 20130503

Unesco: <http://www.unesco.org/new/en/natural-sciences/environment/ecological-sciences/biosphere-reserves/europe-north-america/> 20130503

Wikipedia: http://sv.wikipedia.org/wiki/Kvalitativ_forskning, http://sv.wikipedia.org/wiki/Kvalitativ_metodteori 20130310

Muntliga källor

Personliga intervjuer (sekundärkällor) 20130429:

Mats Gustafsson, Fritidsförvaltningen, Kristianstad Kommun

Eva Berglund, Turism, Kristianstad Kommun

Åsa Pearce, Kommunikatör Naturum Vattenriket

Föreläsningar:

Kristina Thorell 20111215, 20130320

Tomas Nilson 20130312

Göran Sahlén 20130320

Bilaga 1, Diskussionsfrågor för genomförda intervjuer

Syftet med denna studie är att abduktivt visa i teoretisk och analytisk växelverkan hur man kan planera och zonera en destination för friluftsliv och ekoturism.

- Vilka förutsättningar för friluftsupplevelser och ekoturism erbjuder natur, landskap samt infrastruktur i Kristianstad Vattenrike?
- Hur planeras det för friluftsliv och ekoturism i Kristianstad Vattenrike?
- Varför ska zoner användas som medel för att planera hållbara destinationer för friluftsliv och ekoturism?

Diskussionsfrågor bearbetades med var och en av följande: Mats Gustafsson (fritid), Åsa Pearce (Vattenriket/naturvård), Eva Berglund (turism) 29/4 2013:

1 Hur definieras friluftsliv hos er?

2 När började området planeras för friluftsliv, vem drev frågan?

3 Vilka målsättningar rörande friluftsliv har du kännedom om?

4 Vilka planeringsmetoder för friluftsliv har använts?

5 Hur har urval av dessa planeringsmetoder tagits fram, av vem och varför?

6 Hur definieras ekoturism hos er?

7 När började området planeras för ekoturism, vem drev frågan?

8 Vilka målsättningar rörande ekoturism har du kännedom om?

9 Vilka planeringsmetoder för ekoturism har använts?

10 Hur har urval av dessa planeringsmetoder tagits fram, av vem och varför?

11 Vilka planeringsmetoder kommer att användas för planering av friluftsliv el. ekoturism?

12 Varför har ni valt att använda / utveckla enligt dessa?

13 Vilka offentliga instanser har arbetat med planering av friluftsliv/ekoturism/naturvård etc.? (ex fritid, näringsliv, turism, naturvård, etc)

14 Hur har dessa samverkat i planeringsstadiet enligt din uppfattning?

15 Hur har vald planeringsmetod varit att implementera i praktiken i din verksamhet?

16 Vad har varit lättare och vad har varit svårare att implementera?

17 Vilka är lokalbefolkningens attityder vid planering av friluftsliv och ekoturism?

18 Involveras lokalbefolkning vid utveckling av 1) friluftslivet? 2) ekoturismen?

19 Hur involveras lokalbefolkning i planering för 1) friluftslivet 2) ekoturismen?

20 Vilka andra viktiga aktörer eller projekt har varit viktiga för planeringen och utveckling av friluftslivs- eller ekoturism i Kristianstad Vattenrike? På vilket sätt för er del?

21 Vilka svårigheter och konflikter med utvecklingen av friluftsliv/ekoturism har framkommit?

22 Vilka möjligheter och hot ser ni med ekoturism i friluftslivsområdena?

23 Finns konflikter mellan offentliga, friluftslivs- och näringslivsintresse, vad ni vet?

24 Vilka restriktioner har varit lätta att följa vid önskad utveckling av friluftsliv/ekoturism?

25 Vilka restriktioner har varit svåra att följa vid önskad utveckling av friluftsliv/ekoturism?

26 Hur ser kommunikationsplanen ut för utvecklingen av friluftslivet och ekoturism?

27 Hur följs hållbara effekter (ekologiska, sociala eller ekonomiska) upp och kommuniceras?

28 Vilken infrastruktur är ni beroende av idag i och kring Kristianstad Vattenrike?

29 Hur kan infrastrukturen bli bättre? (ex boende?, mat?, toaletter?, kommunikation?, transporter till/inom området?, sophantering?, tillgänglighet?, naturvård?)

30 Enligt utveckling av ett biosfärområde framgår att man ska uppfylla tre olika funktioner (bevarande, utveckling och stödfunktion) och vara indelat i tre olika zoner:

1) skyddade kärnområden,

2) buffertzoner för naturvård och

3) utvecklingsområden för hållbar utveckling.

Finns respektive planering för funktioner och zoner och hur används detta vid planering av friluftslivet och ev ekoturism?

EXTRA: Om Naturum skulle bedrivas kommersiellt hur tor du det skulle påverka generellt?

Bilaga 2. Sammanfattade svar på diskussionsfrågor

Den 29/4 2013 bearbetades diskussionsfrågor enligt bilaga 1 i intervjuer enligt metod.

De tre deltagare som följer intervjuades enskilt vid tre olika tillfällen den 29/4 2013: Mats Gustafsson (Kultur och fritidsförvaltare), Åsa Pearce (Kommunikatör Naturum Vattenriket) och Eva Berglund (turiststrateg Kristianstad Kommun). Se utvecklat om respondenter i tillhörande studie under kapitel Urval. Nedan sammanfattas svar från intervjuer.

Intervjuer finns inspelade i sin helhet och delges av studiens författare vid efterfrågan.

Sammanfattande svar från intervjuer den 29/4 2013

Eva drar ingen gräns för friluftslivet för lokalbefolkning eller besökare. Mats menar att friluftslivet ger människor tillgång till naturen med allemansrätten, ger en trygghet och säkerhet när man är ute för den spontana aktiviteten och att det är ut individperspektiv. Åsa anser att friluftslivet ska vara enligt Naturvårdsverkets definition för friluftsliv och förespråkar lovorden bevara, utveckla och stödja.

Det målsättningar som Mats känner till är att få ut ännu fler i naturen, att det ska vara säkert, tillgängligt och att det ska vara bra upplevelseprodukter. Åsa anser att friluftslivet är till för att skapa attitydförändringar till naturen genom att visa dem med friluftslivets värden och där kommunicera m.h.a. besöksplatser och liknande. Målsättningar är också att upptäcka nya besöksplatser som kan vara unika att berätta om för att sprida kunskap om beslutsfattare för områdets utveckling.

Den metod för utveckling av friluftsliv, enligt Mats, är badplanen som identifierade 22 olika badplatser längs kust och vid insjöar. Med en matris kartlade man hur de såg ut, vad som ska finnas, vad som behöver göras, när det ska göras och till vilket pris. Denna badplanen fick politiskt genomslag och visade en långsiktighet för planering av badplatser som kunde redovisas årligen och skapade legitimitet kring finansiering för utveckling. Idag är 7-8 förvaltningar inspirerade av denna plan som togs fram av Mats och dåvarande turistchef Tommy Gustafsson 2003. De hade i sin tur blivit inspirerade av ett embryo av denna vid ett studiebesök i Halmstad kommun. Ett väldigt gott engagemang och samarbete utan prestige upplevdes vid implementering av denna plan. Mats tror planen även går att använda för annat friluftsliv.

Åsa säger att de gjort om planer i samarbete med skötselorganisationen, Hans Cronert, för att göra förbättringar inom naturskydd. De tar tillsammans fram ett handlingsprogram som sträcker sig över tre år åt gången och har även årsplanering för att jobba med och utveckla besöksplatser och göra de mer tillgängliga.

Ekoturism enligt Eva definieras att bruka och visa upp naturen utan att förbruka den samt att tillgängliggöra den för att visa positiva värden och skapa ambassadörskap. Åsa hänvisar till ekoturismföreningens och naturens bästa för definition.

Det sägs att området planerades 1989 med Sven-Erik Magnusson, nästan på som ensam aktör, enligt Eva.

Åsa har i projekt tillsammans med Eva på turism som exempelvis Leader där de söker medel för att vidareutbilda och engagera lokala aktörer inom ekoturism. Annars har enskilda tidigare satsningar som t.ex. Naturrundan stöttat företag för planering av ekoturism m.h.a. kartor som visar entreprenörer etc. Något de nyligen börjat med efter inspiration och utveckling av liknande koncept från ett annat biosfärområde, Vänerskärgården Kinnekulle, är att de engagerar Biosfärambassadörer. Här finns representanter från olika sektorer från bygden som hembygdsföreningar, skolor, hotell, turistföreningar m.fl. som träffas för att dela kunskap om landskapet i aktiviteter som vandringar, matlagningsaktiviteter för att inspirera till fler kontaktytor som kan utveckla produkter för Vattenriket. Med konceptet biosfär-ambassadörer samkör man också entreprenörsutbildningar med Kinnekulle. En planeringsmetod finns inte för ovan aktiviteter som görs utan följer mest efterfrågan av omvärlden, som Åsa kallar "window of opportunity". Dessutom jobbar aktörer med att erbjuda aktiviteter med naturvägledare och andra entreprenörer som samverkar med andra projekt som t.ex. cykelleden, vandring från Ås till hav.

Målsättningar med ekoturism enligt Eva är att skapa fler gröna produkter som är lätta att boka, exempelvis vandringsspaket, cykelpaket för att kommersialisera det. Inga direkta metoder har använts för att planera ekoturism och enligt Eva sköts denna utveckling av Kristianstad Vattenrike. Dock vill inte Åsa kännetecknas vid att Kristianstad Vattenrike använder planeringsmetoder för att utveckla för ekoturism

Enligt Eva används inga direkta planeringsmetoder för utveckling av friluftsliv eller ekoturism utan man utgår från utbud och efterfrågan. De vill dock få fler gröna produkter skapade.

Mats kommer ha en omvärldsbevakningar av metoder som kan underbyggas av den lokala deltagande i friluftsliv ute i naturen som de utvunnit av Kultur- och fritidsvaneundersökning från 2009.

De offentliga instanser som samverkat vid planering av friluftsliv, ekoturism och naturvård är Länsstyrelsen i Skåne län, Stiftelsen Skånska Landskap, kommunens förvaltningar, C4 teknik (skötselorganisation och stor markägare), Region Skåne och projekt med Miljövårdsfonden och Landsbygdsutveckling, Länsstyrelsen för att utveckla Linnéleden runt Naturum för att rusta med ledmarkering och information. Vid utveckling exempelvis av Härlövs ängar är fritidsförvaltningen en av många aktörer som samverkar med Åsa och Kristianstad Vattenrike, Hans Cronert med naturfrågor för biosfärområdet, Daniel ottosson, c4-teknik med, tivoliiparken. Dock har fritidsförvaltningen här ännu ej samarbete med turism kring Härlövs ängar.

Samarbetet upplevs ha fungerat bra där de fått med lokalbefolkning, förenigar, tjänstemän, politiker för att utveckla tvärsektorielt med olika intressen i en samrådsgrupp vid utvecklingen. Dessa träffas årligen tre gånger.

Den planeringsmetod som varit väldigt lyckosam att implementera för planering av friluftsliv och badplatser är badplanen som har varit väldigt lättförståelig, användbar och tydlig samt att arbetet med den har upplevts som rolig, enligt Mats. Eva menar att det ofta är färdigkrattat med implementering av planeringsmetoder när turism blir tillfrågade och är inte medveten , vad som varit lätt eller svårt vid denna.

Generellt i bygden upplevs stolthet och entusiasm till friluftsliv, även med planeringsarbetets Hans Cronerts lyhördhet för markägare har uppskattats. Exempelvis Husibilars parkeringplats. Många kommer med tips skriftligen eller via telefon för förbättring och utveckling och det arrangeras också träffar för information om utveckling. Vissa kan opponera sig och tycka att det leder till nedskräpning enligt Åsa. Åsa tror det gått hyfsat lätt då biosfärområdets utnämning inte lett till några nya regler utan där man utvecklat redan befintliga naturreservat. I vissa fall får man söka dispens om ny skyltning ska upprättas.

Ideella föreningar som berörs i varje fråga involveras alltid. Lokalbefolknings synpunkter kommer ofta via hemsida. Mats har ingen erfarenhet att näringslivet har involverats. Enligt Åsa har ett exempel vid Ekenabben utvecklats med föreningar för utveckling för tillgänglighet för funktionshindrade.

De olika svårigheter som stöts på löpande är investeringskostnader för att nå ut med produkt i en hård konkurrens i en långsam utveckling av destinationen. Exempel på konflikt vid utveckling av friluftslivet är att vissa markägare inte tillåter hästar på sin mark, exempelvis längs kusten vid dynlandskapen som kan röra sig, och med hästägare som inte respekterar detta kan det bli konflikter.

De möjligheter Eva ser med utveckling av ekoturism i friluftslivsområden är att det ligger i tiden där vi har en hektisk vardag som efterfrågar lugnare produkter, avkoppling med mat som bidrar till framväxt av gårdsbutiker, lokala odlingars kommersialisering (exempelvis strandängs-kött). Enligt Eva är maten kopplad till turismupplevelsen och anser att det är en styrka med lokalproducerat. Hot som Eva ser är att det kan vara svårt att överleva som företagare som är beroende av utbud och efterfrågan. De är också påverkade av eventuell konkurrens av andra aktiviteter och aktiviteter i

närliggande områden. Eva ser också att det kan bli ett ekologiskt hot om det skulle bli för mycket besökare, men den risken finns enligt henne inte idag.

Åsa anser att det finns plats för fler och önskar fler aktiviteter. De möjligheter hon ser är att utveckla säsonger med befintliga aktörer för att erbjuda olika paket alla årstider med naturens evenemangskalender för området. Detta görs lite av en aktör som har båt och erbjuder örnsafari, transafari och gåsamiddag etc. för att täcka olika säsonger och sprida arbetstillfällena och ekonomi över året. Åsa ser inget hor med för många besökare och att området är långt ifrån massturism, men att vissa evenemang, som exempelvis trantid, kan dra många besökare, där de ibland försöker samarbeta med föreningar för att erbjuda faciliteter som då kan komma att behövas med denna tillströmning.

Enligt Eva kan det finnas vissa konflikter mellan föreningsliv och företag där föreningslivet erbjuder produkter som är gratis medan företagen vill ta betalt för samma produkt, vilket kan bli lite problematiskt. Eva säger att Naturum inte vill ta entré men där Kristianstad Vattenrike hittat en medelväg där de kan ta betalt för vissa produkter för att engagera båtentreprenörer.

Mats önskar gärna mer involvering av turism i frågan om friluftslivet och ekoturism om möjligt

Strikta regelverk och restriktioner som kan försvåra utvecklingen av friluftsliv och ekoturism kan vara reservatsföreskrifter och processen för att söka dispens av Kristianstad Vattenrike är tidstjuv.

Enligt turism och Wva gör de inga hållbara uppföljningar mer ekonomiskt generellt för Kristianstad. Mats på fritid gör ingen uppföljning men trodde att Eva gjorde det för turism. Åsa berättar att de har besöksräknare för att följa upp samt att man har gjort vilka turistiska intäkter iu form av ekonomi, skatteintäkter, mat och boendenäring det bidragit till. Enligt Åsa görs också inventeringar för att veta vilka åtgärder som behöver göras, dock ej kopplat till friluftsliv.

Den infrastruktur som Kristianstad Vattenrike är beroende av idag är kommunikationen då man når många besöksplatser via centrum med bil och att det erbjuds vandringsleder längs hela med markerade stigar som märks upp av Kristianstad Vattenrike.

Mats har ingen koll på det, vilket han själv tyckte lät tokigt.

Åsa berättar att det är lätt att ta sig till Naturum, att det är stadsnära, nära station för tåg och snart buss. Hon önskar samarbete med Skånetrafiken för bussförbindelser t.ex. till Pulken och andra säsongsturer.

Eva önskar också att trafik var bättre. Hon nämner att bonde bid besöksplatser är bra och varierat utbud men kan även det bli bättre. Det finns också ett varierat utbud av mat, men hade kanske önskat utveckling som t.ex. picknick-korgar. Hon anser också att offentliga toaletter behöver utvecklas med lagom avstånd mellan. Samarbete med Skånetrafiken blir lätt en konflikt då de har som uppdrag att transportera pendlare och inte fritidsresenärer. Begränsningar gäller både till och inom området. Söphantering behöver också utvecklas jämte toaletter. Med naturvård är det viktigt att offentliga medel bidrar med resurser så att man kan avtala med markägare att sköta själv som kan strama åt svångremmen.

Mats passar på frågan och säger sig inte ha den kunskapen.

Åsa tycker det hade varit trevligt med fler caféer. De har jobbat lite med C4 teknik angående toaletter. Gällande söphantering så finns det och fungerar men enligt Åsa framgår det också att det inte är biosfärområde Kristianstad vattenrikes ansvar att tillhandahålla det. De platser där man kan fika så finns det möjlighet att göra sig av med sopor.

De träffas löpande i ett litet skötselmöte där Hans Cronert för naturvård går igenom besöksplatser för eventuella åtgärder.

Vad gäller planering för funktionerna bevarande, utveckling och stödfunktion så kommuniceras det tydligt av samtliga tillfrågade rörande biosfärområdet med reservation för turism och Eva. Dock framgår att varken Mats eller Åsa har någon kännedom om hur man kan använda sig av zoner för att utveckla friluftslivet och ekoturismen. Jag som intervjuar förklarade vidare vad det innebar med följande tre zoner: 1) skyddade kärnområden, 2) buffertzoner för naturvård, 3) utvecklingsområden

för hållbar utveckling.

Mats tyckte att det var en viktig och bra fråga som kanske kan utvecklas med bra planering för att vinna ;) (årets friluftslivskommun).

Åsa förklarar att det är svårare med olika markägare och med olika bestämmelser att zonera och förtydligar att biosfärområdet inte bidrar med nya föreskrifter, och svarar att man inte jobbar med planering med zonering idag. Hon ser idag alla områden som utvecklingsområden och motiverar att alla biosfärområden ser olika ut och ska vara unika.

Eva tror att det skulle sett annorlunda ut om Vattenriket skulle ha ett vinstsyfte då det inte hade känts som att det var lokalbefolkningens "föreningslokal", som idag är viktigt för att alla verkligen är stolta över Vattenriket och pratar positivt om det. Det hade kanske inte varit samma om det varit privat företag som bedrev verksamheten kommersiellt.

Åsa tror också då det skulle kosta pengar så skulle det inte vara lika tillgängligt för alla.

Det har dock upplevts vara lite svårt att donera pengar till Vattenriket idag och det skulle säkert varit lättare om det drevs privat. Dock har en vänförening, Vattenrikets vänner startats som kan ta emot bidrag och i sin tur bidra till Vattenriket.